

“YENİ TÜRK EDEBİYATI” TERİMİNİN TANIMI İÇİN BAZI ÖLÇÜTLER

Mehmet ÖNAL*

Özet: Yeni Türk Edebiyatı dönemi, Orta-Asya'dan zamanımıza kadar süren büyük Türk edebiyatının son halkasını teşkil eder. Bu makalede, “Yeni Türk Edebiyatı” terimi için fonksiyonel bir tanım aranmış ve çeşitli sınıflandırmalar, bazı ölçütler ışığında değerlendirilmeğe çalışılmıştır. Bu değerlendirme sırasında, Türk edebiyatının incelenmesi için kullanılan sınıflamalar incelenmiş; batılılaşma yönündeki gelişmeler dikkate alınmış; bunların ışığında “Yeni Türk Edebiyatı” terimi yerine kullanılan birçok terim ve kavram tartışılmıştır. Edebî gruplar ve tarihî sınıflandırmalarda “ölçüt”ler çok önemli bir bakış açısı olarak düşünülmüştür. Ölçüt aranırken, edebiyatımızın kaynakları konusunda araştırmacıların görüşlerine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türk Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Sınıflandırma, Ölçüt, Kaynak

Some Criteria for the Definition Of The Term ‘Modern Turkish Literature’

Abstract: Modern Turkish Literature is the last ring of the chain that roots back to the literature in the Middle Asia and reaches to the present time. In this article, a functional definition for the term “Modern Turkish Literature” is searched and various classifications under some specific criteria are evaluated. Classifications used to examine Turkish Literature are argued, improvements in the course of Westernization are taken into consideration. Many terms and concepts, which have been used instead of modern Turkish Literature, are discussed. Criteria are considered to be critical points of view to constitute historical classifications and categorizations of literary groups.

Keywords: Turkish Literature, Modern Turkish Literature, Classifications, Criteria, Origins.

Türk edebiyatı, Türklerin târih sahnesine çıkışından zamanımıza kadar süren binlerce yıllık bir devreyi; bu devrede milletimizin yaşadığı çok geniş bir coğrafyayı; bu zaman ve bu coğrafyada oluşmuş irfan ve medeniyetin içinde ortaya konan eserleri; bu eserlerin terkibinde bize ulaşan millî zevki ve bedîî tefekkürü ihtivâ eden zengin bir edebiyatın adıdır. Türk edebiyatının tanımında, sınırlarının çizilmesinde ve sınıflandırılmasında, bu zenginliği görmek mümkündür.

Milletlerin târihlerini, kültürlerini, sanatlarını, edebiyatlarını incelemek üzere asırlara göre yapılmış sınıflandırmalar kullanılır. Bu sınıflandırmalarda takip edilen sıraya takvim sırası, kronolojik sıra veya kısaca kronoloji denir. Kronoloji ile bir

* Yard. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi.

milletin edebiyatını; metin, tür, şekil, yazar, muhit, nesil, sosyal hayat, kültür değişikliği, siyâsî gelişmeler gibi ölçütlere bakarak incelemek, onun hangi coğrafyada eser verdiğini tespit etmek ve bütün bu verileri târih içinde değerlendirmek, edebiyat biliminin edebiyat târihi dalını ilgilendirir (Akün 1990: 1/1, 13).

Bir milletin edebiyatını genel bir çerçeve içinde ana hatlarıyla tanıyabilmek için, *târihî silsile, coğrafya, kültür, din, dil, millî zevk, sosyal hayat* ve benzeri bakış açıları kullanılarak oluşturulmuş tedkiklere ihtiyaç vardır. Türk milletinin edebiyatı, başlangıçtan zamanımıza kadar bir bütün telâkki edilmelidir; ancak, Türk edebiyatı, târihî seyir içindeki uzun silsileler sebebiyle, *devirlere* ayrılarak incelenir. Bu uygulama, eğitim açısından bir mecbûriyettir. Edebiyatın gelişmelerini tâkip edecek olanlar, başlangıçtan zamânımıza kadarki Türk edebiyatını, ana hatlarıyla değerlendirecek bakış açılarına; büyük eserlerini tanıyacak ve tanıtacak genel bir bilgi birikimine sâhip olmaya çalışmalıdır.

Türk milletinin yaşadığı coğrafi alanlar; buralarda karşılaştığı kültürler; kullandığı alfabeler; içinde bulunduğu dinî inanışlar, sosyal kabuller, zamanla değişiklik gösterir. Orta-Asya'dan başlamak üzere, Çin sınırından Viyana önerine; Sibirya'dan ve Hazer Gölü'nün kuzeyinden Kızıldeniz'e ve Afrika'ya kadar geniş bir coğrafyada yaşamış olan Türk milleti, meydana getirdiği edebiyatları bakımından çok farklı inceleme metotları ile anlaşılabilir eserler ortaya koymuştur.

Bu eserleri öğrenebilmek için, *Türk edebiyatı ve târih, Türk edebiyatı ve coğrafya, Türk edebiyatı ve kültür, Türk edebiyatı ve din, Türk edebiyatı ve dil, Türk edebiyatında edebî türler, Türk edebiyatında kâinâtı algılayış* gibi farklı monografik çalışmalara ihtiyaç vardır. Yeni Türk Edebiyatı alanını öğrenmek isteyenler, bu ve buna benzer bakış açılarını, kendi bilgi birikimleriyle az veya çok demeden, hemen edinmeye başlamalı ve kazandıkları bilgileri, son dönem edebiyatımızdaki anlayışlarla karşılaştırmalıdır.

İlk Türkçe ve Ana Türkçe'den başlamak üzere, Ana Bulgar Türkçesi, Eski Türkçe, Göktürkçe, Karahanlı Türkçesi, Uygur Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Bugünkü Türk Yazı Dilleri, Türkiye Türkçesi gibi dil târihimizin gelişme noktaları, değişimin çok da yeni bir keyfiyet olmadığını ifâde eder (Ercilasun 2004: 17-29; Levend 1988: 88, 98).

Bir milletin edebiyatının gelişme devrelerine nirengi noktası olmak üzere devirleri inceleme yollarından biri, "*dil*"in *târihî seyrini* incelemektir. Türk yazı dilinin târihî gelişme seyri, Türk edebiyatının ve Yeni Türk Edebiyatının incelenmesi için oldukça önemli ip uçları verecektir. Türk Dili Târihi'ndeki gelişim, bize, Türk edebiyatı târihini doğrudan inceleyecek bir plân vermez ama dilin, lehçe ve şiveleriyle tâkip edilmesi, edebî eserlerin oluşma vasatı hususunda ölçütler sunar.

Türk edebiyatının daha kolay incelenmesi amacıyla, başta kültür değişikliği olmak üzere bazı konuları öne alan yaklaşım biçimleri denenmiş ve târih içinde

“YENİ TÜRK EDEBİYATI” TERİMİNİN TANIMI İÇİN BAZI ÖLÇÜTLER

birtakım devirler esas alınmıştır. Bu devirlere ayrılıştta ilmin, belgeleri konuşturarak ve Türk milletinin târih içindeki gelişmelerini sistematik bir şekilde inceleyerek bâzı sonuçlara varması, çok önemli bir hareket noktasıdır. Târih ilminin verileri ile edebî metinlerin bir arada değerlendirilmesi, Türk edebiyatının ortaya çıkışını ve gelişmesini, Türk milletinin târihî çizgi üzerindeki serüvenine bağlar. Türk edebiyatının devirlere bölünerek incelenmesinde milletin içinde bulunduğu millî kültür dâiresi ile değişik sebeplerle karşılaştığı başka kültür dâireleri, temel yaklaşım birimlerinden kabul edilir. O hâlde, Türk edebiyatı incelenirken klâsik mânâdaki maarif, irfan, âdet, an'ane, töre, gelenek, görenek, alışkanlık, yöneliş, kabulleniş, hayat tarzı gibi kelime ve kavramların yerine kullanılan kültür kavramı ve bunun yanında kaçınılmaz bir gerçeği ifade eden kültür değişikliği ibâresi, başlangıçta iyi anlaşılmalıdır. Bu yorumlar, edebiyat kuramlarını ve edebî akımları öğrenmek ve Türk edebiyatına etkileri bakımından incelemek amacıyla değerlendirilirken birçok metodu da dikkate almamızı gerektirir. Bu yaklaşımlarda, kronolojik sıra takip edilirse, milletimizin edebiyatla ilgili yönelişleri araştırılırken, mâkul ve mantıklı hükümler oluşturma becerisine ve sebep-sonuç ilişkisi zincirine çok kolay ulaşılır. Bunların yanında toplumun *hayat görüşü* (kültürü, dini, sosyal hayatı, kabuller sistemi, olaylara ve eşyaya bakışları vb. durumları) çok önemli bir kıstas olarak kabul edilmiştir.

Gelenekçi tasnife göre başlıca üç devirde incelenen Türk edebiyatının târihî gruplandırması şu şema ile gösterilmektedir:

a. İslâmiyetin kabûlünden evvelki Türk edebiyatı

1. Sözlü Edebiyat
2. Yazılı Edebiyat

b. İslâmiyetin kabûlünden sonraki Türk edebiyatı

1. Halk Edebiyatı
2. Dîvân Edebiyatı
3. Tasavvuf Edebiyatı

c. Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı

1. Tanzimat Edebiyatı
2. Servet-i Fünûn Edebiyatı
3. Fecr-i Âtî Edebiyatı
4. Millî Edebiyat
5. Cumhuriyet Edebiyatı

Hiç şüphesiz, bu tasnifin medeniyet sınırlarını çizen ana kaynak için pek çok sebep düşünülebilir. Orta-Asya Türk gelenekleri, İslâm inancı ve Batıya yöneliş ifadeleri ile gösterilen bu üç sebep, hem on dokuzuncu asırdaki (temeddün, uhuvvet, müsavat, garpcılık, İslâmcılık, Türkçülük gibi kavramlarla tebâruz eden) tartışmaları hem de Ziya Gökalp'in târih görüşlerini yansıtmaktadır.

İslâmiyetin Kabûlünden Önceki Türk Edebiyatı, târih öncesi devirlerden başlar, Türklerin İslâmiyet'i kabûl ettikleri 9. ve 10. asırlara kadar sürer. Bu devrede sözlü

ve yazılı olmak üzere iki grupta incelenen edebiyatımız, şu alt başlıklara göre değerlendirilir:

1.Sözlü edebiyat, *destan*, *koşug*, *sagu*, *sav* adı verilen mahsûllere dayanır. Destanlar; savaşları, göçleri, tabiat olaylarını geniş bir şekilde anlatan eserlerdir. Koşuglar, zamanımızdaki lirik şiirlerin, (koşmaların, aşk ve tabiat şiirlerinin) ilk şeklidir. Sagular için, şimdilik, ağıt-mersiye türündeki eserler, diyebiliriz. Savlar ise atalar sözü (durûb-ı emsâl) olarak kabul edilir. *Bu devirdeki Türk edebiyatının kültür dâiresi gibi bir ölçünün yanında edebî türlere göre oluşan sınıflandırma metodu içinde incelendiğine de dikkat etmek gerekir.*

2.Yazılı edebiyatın, ilk ürünleri ise Orhun Âbideleri başta olmak üzere, Yenisey Metinleri; Uygur Yazıtları'dır.

İslâmiyetin Kabûlünden Sonraki Türk Edebiyatı, 10. asırdan 19. asra kadar süren devre âit isimlendirmedir. Şiirin ağırlıklı olduğu bir devredir. Bu dönem için *halk edebiyatı*, *dîvân edebiyatı*, *tekke (veya tasavvuf) edebiyatı* gibi sınıflandırmalara dikkat edilir.

Halk edebiyatı diye isimlendirilen grubun içindeki eserler, Türkler'in İslâmiyet'i kabûl etmeden önceki kültürünün bir devamıdır. *Anonim halk edebiyatı* ve *âşik edebiyatı* adı verilen iki kolda geliştiği hükmü yaygındır. Bu gruba giren eserler, genellikle manzumdur ve daha çok hece vezni ile yazılmıştır.

Dîvân edebiyatı, "kendine özgü bir sanat anlayışı, sınırlı bir duygu ve şiir dünyası, sanatlı bir dili, İslâm dîni ve tasavvufa dayalı bir düşünce örgüsü bulunan şekilci, kuralcı ve idealist" bir edebiyattır (Pala 1998: 18). Arap ve Fars edebiyatının etkisiyle arûz vezninin ve mazmûn denilen sembolik ifâde kalıplarının kullanılması, onun karakteristiğidir. *Klâsik Edebiyat*, *Eski Edebiyat*, *Dîvân Edebiyatı* (Çavuşoğlu 1986: 1-16), *Ümmet Çağı Edebiyatı* (Levend 1988: 28), *İslâmî Edebiyat*, *Yüksek Zümre Edebiyatı*, *Hâvâs Edebiyatı*, *Saray Edebiyatı*, *Enderûn Edebiyatı* (Pala 1998: 19) diye de isimlendirilir¹.

Tasavvuf edebiyatı ise, ana konusu İslâmiyet olan ve tasavvufî düşünceyi işleyen eserleri içine alır. Tasavvuf edebiyatında varlık, yokluk, Yaratıcı, insan, hayat, ölüm gibi kavramlar genellikle vahdet-i vücût görüşü etrâfında hikemî bir dille yorumlanır. Halk edebiyatının şekil özelliklerini taşıyan tasavvuf edebiyatı ürünleri, tekke edebiyatı başlığı altında incelenir; ancak bir eserin hangi şartlarla tasavvuf edebiyatı, halk edebiyatı, divan edebiyatı, tekke edebiyatı gibi sınıflandırma

¹ "... dîvân edebiyatı sözünün ilk defa kim tarafından söylendiği henüz belli değildir. (...) dîvân şiiri sözünün 1900 yılından sonra ortaya çıktığı anlaşılıyor. Çünkü bu târihten önce ve sonraki birkaç sene içinde yazılan edebiyatla ilgili kitaplarda *Osmanlı Şiiri* (veya edebiyatı) ismine rastlanır. Cumhuriyet dönemi edebiyatçıları arasında *dîvân edebiyatı* isminin içerdiği anlam, *İslâmî Türk edebiyatı*, *yüksek zümre edebiyatı*, *klâsik edebiyat* gibi isimlerle ifâde olunmuştur. Fakat bugün *dîvân edebiyatı* ismi, diğerlerini unutturmuş görünmektedir." ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, (1986), "Divân Şiiri", *Türk Dili Dergisi*, 415-416-417: 1-16.

“YENİ TÜRK EDEBİYATI” TERİMİNİN TANIMI İÇİN BAZI ÖLÇÜTLER

gruplarından birine girmesi gerektiği, tartışılmaktadır. Meselâ Yunus’un veya Mevlânâ’nın eserleri hangi gruba girecektir? Bu husus, Türk edebiyatının bir bütün olduğu gerçeğinden hareketle açıklığa kavuşturulabilir.

İslâmiyet’in kabûlünden sonraki Türk edebiyatı incelenirken iki inceleme ölçütü dikkat çeker: Asırlara göre belirlenen *devirler* ve *edebî türler*; ayrıca dîvân edebiyatı için aruz, mazmûn, tür ve şekil; halk edebiyatı için hece, tür ve şekil gibi ölçütler de İslâmiyet’in kabûlünden sonraki dönemi incelemek için kullanılır.

Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı veya *Yeni Türk Edebiyatı*, 17. ve 18. asırdan gelen etkilerle, 19. asırdaki edebî eserlerin, Batı kültürüne meyletmesiyle başlar. Bu devirdeki Türk edebiyatı, zamânımıza kadar devam eden içtimâî arayışların bir göstergesidir. *Bu devirde de kültür ve medeniyet ölçütünden başka ikinci bir inceleme metodu, edebî topluluklara göre belirlenir; poetikalar, temalar, zihniyet farklılaşması, öne çıkan kavramlar, edebî türler, şekil ve muhtevâ özellikleri, teknik yapı, takdim husûsiyetleri ve siyâsî boğumlanmalar da yeni dönemin eser inceleme ölçütleri olarak karşımıza çıkar.* Bu ölçütlerin oluşmasında târihî, sosyal, siyâsî gelişmelerle kültürel değişiklikler, hareket noktası olarak gösterilir.

Yukarıda zikredildiği gibi üç başlıkta toplanması yaygın bir kanâat olarak kabûl edilen bu sınıflama, edebiyatımızın birbirinden kopuk ve ayrı kollarda geliştiğini göstermez. Bu metot, inceleme kolaylığı olsun diye yapılan tasnifin sonucunda ortaya çıkmıştır. Halk edebiyatı içinde dîvân edebiyatının muhteva ve şekil özellikleri kol budak saldıği gibi dîvân edebiyatı da halk edebiyatından etkilenmiştir. Yeni Türk Edebiyatı, batıya yönelmekle birlikte hem halk edebiyatının hem de dîvân edebiyatının serpilip geliştiği bir alan olmuştur. (Emil 1982: 230 / 464(4)-472(12); Kurnaz 1990: 11-41). Bu etki, Yeni Türk Edebiyatı içinde bir terkip hâlinde devam eder.

Hâliyle, Türk edebiyatı, bir bütündür; târihin ilk çağlarından bu yana devam eden Türk medeniyetinin doğal bir parçasıdır. Her devir veya grup, bu açıdan, birbirini tamamlar. Eserler incelendiği zaman görülür ki karşımıza, bir bütün hâlinde, zengin eserlere sâhip Türk edebiyatı, Türk kültürü ve Türk medeniyeti çıkar.

Yukarıdaki tasnif, bazı edebiyat târihçilerimiz tarafından eleştirilir. Eğitim açısından bir kolaylık sayılan bu sınıflandırmanın ilmî açıdan bazı eksik tarafları görülmüştür. Bu sınıflama;

“...ilk defa Fuat Köprülü tarafından getirilip çoktan beri tatbik edilmekte ise de, devirlerin hakiki tahlili henüz yapılmamıştır. Hele ikinci devrenin sonu ile üçüncü devrenin başlangıcı, birbirine çok karıştırılmakta, daha doğrusu siyasal, sosyal ve târihî esaslara uymayan yanlış bir şekilde tekrar edile gelmektedir. Fuat Köprülü, ikinci devreye, İslâm Medeniyeti Tesiri Altındaki Türk Edebiyatı diyor ve bunu Tanzimat’a kadar getiriyor. Üçüncü devreye ise

Avrupa Medeniyeti Tesiri Altında Türk Edebiyatı adını vererek, onu da Tanzimat'tan başlatıyor. Halbuki Tanzimat ile Türk cemiyeti, henüz İslâm tesirinden kurtulmuş ve Avrupa Medeniyeti içine girmiş değildir. Böyle bir dönüm noktası ancak Cumhuriyet olabilir." (Kocatürk 1936: 5, 6)

Dikkat edilirse, Köprülü'nün tasnifini yorumlayan Vasfi M. Kocatürk, Avrupa'ya yönelmenin, İslâmiyet'in tesirinden çıkmak demek olduğunu iddia ediyor. Köprülü'nün kanaati tartışıldığı gibi V. Mâhir'in yorumları da tartışılabilir. Günümüzde milletler, başka kültürler ile sık sık karşılaşmakta; bâzı noktalarda onlarla birtakım müştereklerde buluşmaktadır. Muhakkak ki, her kültür, işlevi daha çok olan bir başka kültürle karşılaşınca ondan etkilenir.

Türk edebiyatını sınıflandırmaya çalışan araştırmacılar, Köprülü'nün tasnifini çok değiştirmemekle birlikte bâzı teklifleriyle onu tâkip eden, bâzı teklifleriyle de yeni bakış açıları yakalayan dikkate değer gruplar oluşturmuşlardır.

Hasan Âlî Yücel, Tanzimat'a kadarki Türk edebiyatını, Halk Edebiyatı, Tekke Edebiyatı ve Dîvân Edebiyatı başlıkları altında, üç bölümde inceler. Bu taksim, şöyledir:

- “1. İslâm dininin fikriyatını meydana koyan medrese,
2. Devlet teşkilâtının merkezini teşkil eden saray,
3. Dini; kalbî-bediî bir şekle sokmak isteyen ve İslâm'dan evvelki Türk itikat ve an'anelerini kısmen yaşatabilen tekke,
4. Ârızî tesirlerden kendini kurtarmaya çalışan halkın durağı, içtimâî varlığın höceyesi (hücre) mâhiyetinde olan köy.” (Yücel 1932 : 6).

Yazar, medrese ve saray çevresinde gelişen edebiyata Dîvân Edebiyatı; tekke çevresinde meydana gelen edebiyata Tekke Edebiyatı; köy çevresinde gelişen edebiyata da Halk Edebiyatı adını verir. Bugün bile sınırları tamamen çizilememiş olan Tekke Edebiyatı ile Halk Edebiyatı; ve Tekke Edebiyatı ile Dîvân Edebiyatı arasındaki müşterekleri ve farkları, Hasan Âlî de göstermiyor. Bu husus, ayrımlarla değil, müştereklerle çözülebilecek bir konudur. Meselenin bir başka tarafı, saray çevresinin dîvân edebiyatını meydana getirdiği hükmüdür. Saray çevresi divan şiirini desteklemiştir ama; divan şiirinin oluşmasında, kültür değişikliğine bağlı olarak cemiyetin ve özellikle aydınların bu kültürü benimsemeleri, “saray çevresi”nden daha kuvvetli bir unsur gibi görünmektedir.

Hasan Âlî'nin yaptığı sınıflama, F. Köprülü'nün tasnifine aynen uymamakta fakat ters de düşmemektedir. Yazar, sözü geçen kitapta, millî destanlarımız ile Anadolu saz şâirlerinin şifâhen söyledikleri şiirler arasında bir ilgi kurar ve bu iki grubun halk edebiyatı başlığı altında incelenmesi gerektiğini teklif eder. Bu, bugün de böyle bilinmektedir.

Hasan Âlî'nin tasnifinde, Tanzimat'tan önceki devirlerin nazım ve nesir örnekleri gruplandırılırken bugünkü tertibe uyulur; ancak, Göktürk ve Uygur

“YENİ TÜRK EDEBİYATI” TERİMİNİN TANIMI İÇİN BAZI ÖLÇÜTLER

dönemlerine âit iki küçük metin, mezar taşı kitâbesi olmaları sebebiyle, İslâmiyet’ten önceki dönemde değil, Tekke Edebiyatı bölümünde gösterilmiştir. Tasavvuf edebiyatının metinleri içinde Orta-Asya metinlerinin bulunması ve tekke ile İslâmiyet’ten önceki kültürün birleştirilmesi, dikkat çekici bir değerlendirmedir.

Agâh Sırrı Levend, “Türkçülük ve Millî Edebiyat” adlı makalesinde bir sınıflandırma yapar. Önce Türk edebiyatının başlangıcına ve gelişmesine âit bazı tartışmalar açar sonra “*Arayış Devri, Uyanış Devri, Kurtuluş Devri*” başlıklı üç ana tasnif başlığı sunar (Levend 1962: 156, 175, 200). Bu sınıflama ile birlikte Agâh Sırrı Levend’in genel tasnifi şöyle ortaya çıkar:

I.Orta-Asya’dan Başlayan Türk Edebiyatı

II.Ümmet Çağı Türk Edebiyatı

III.Millî Edebiyat (Yeni Türk Edebiyatı)

a. Arayış Devri

b. Uyanış Devri

c. Kurtuluş Devri

Arayış Devri, 1839-1908 yılları arasındadır. Bu devir, on sekizinci asırdan gelen etkilerle birlikte on dokuzuncu asırda gücünü kaybetmeye yüz tutan Osmanlı Devleti’nin son dönemlerini gösterir. Arayış Devri içinde ilk büyük gelişme sayılan Tanzimat’a, Batının, Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıkların haklarını korumak amacıyla teşvik edip desteklediği bir yönlendirme gözüyle bakılır (Levend 1962: 156). Arayış Devri yıllarında farklı fikirler vardır. Osmanlıcılık, Batıcılık, İslâmcılık gibi fikirlerin yanında kendi millî benliğine dönüş fikirlerini ihtiva eden Türkçülük düşüncesi, on dokuzuncu asrın ikinci çeyreğinden sonra olgunlaşarak, Mehmet Emin Yurdakul’da çok önemli bir merhaleye gelir ve *Uyanış Devri* başlar. Başta Ziya Gökalp olmak üzere bir çok aydın. Selânik’teki Genç Kalemler, Türk Ocağı, Türk Yurdu gibi yayın ve kuruluşlarla, kaybolmağa yüz tutan Türk kimliği belirlenir, tanımlanır ve edebiyata aktarılır (Levend 1962: 178-199). Kurtuluş Devri ise Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla, zamanımıza kadar uzanır ve hala devam etmektedir (Levend 1962: 200-206).

Edebiyatımızı sınıflandıran bir başka araştırmacı Hikmet İlaydın, şöyle bir tasnif yapar:

A.İlk Devre

B.Orta Devre

1.Divan Edebiyatı

2.Halk Edebiyatı (Anonim ve Âşık)

3.Tekke Edebiyatı

C.Yeni Devre

1.Tanzimat

2.Edebiyat-ı Cedîde 1896-1911

- a.Servet-i Fünûn 1896-1907
- b.Fecr-i Âtî 1908-1911
- 3.Millî Edebiyat 1908-1940
- 4.Son Devir 1940 ve devamı (İlaydın 1997: 5-23).

Bu sınıflamada da, Köprülü'nün tasnifi bir iki küçük değişiklikle kabul edilir. İlaydın, bölüm başlıklarını "İslâmiyet" ve "Batı" kavramlarıyla değil, "ilk, orta, yeni" gibi kelimelerle oluşturur.

Türk edebiyatını sınıflandıran ve orijinal inceleme alanları teklif eden bir başka çalışmaya göre, kullanılan dil'in ve medeniyet dâiresinin izleri tâkip edilmelidir. Ayrıca aşağıdaki gibi son yıllarda üzerinde durulan sınıflandırmalar da dikkat çekmektedir;

"A.Sözlü Edebiyat

B.Yazılı Edebiyat

- a.Türk Tengri Dini Edebî Çevresi
- b.Maniheist Türk Edebî Çevresi
- c.Budist Türk Edebî Çevresi
- ç.Hıristiyan Türk Edebî Çevresi
- d. İslâmî Türk Edebî Çevresi
1. XI. - XIII. Yüzyıl
2. XIII. - XX. Yüzyıl
- * Batı Türk Dili, Yazı Dili Edebî Çevresi
- * Doğu Türk Dili, Yazı Dili Edebî Çevresi " 2

Türk edebiyatına "Toplum Tarihi, Devlet Tarihi, Medeniyet Tarihi, Bedî ve Edebî Yaratıcılık Tarihi" ifadeleri etrafında *bütüncü* bir bakış açısı ile yaklaşan Dursun Yıldırım'ın tasnifi, bize yeni bilgiler sunar. Tarih, medeniyet ve edebiyattaki süreklilik, bu tasnifin en önemli yanlarından (Yıldırım 2000: 1 / 32-45). Bu tasnife göre edebiyat, bir medeniyet tarihi oluşumuyla izah edilebilecek bir gerçektir ve Türk edebiyatı, ancak "Türk Odağı" denilen bir bakış açısıyla gerçek yoruma ulaşabilir (Yıldırım 2001: III/ I/ 80). Türk tarihine ve Türk edebiyatına "*bütüncü yaklaşım*" tercihiyle, Zeki Velidi Togan ve Nihal Atsız'ın ilhamlarıyla (Yıldırım 2001: III/I 80) yepyeni bir bakış açısı getiren Dursun Yıldırım'ın Türk edebiyatı tasnifi, bundan önceki gruplandırmalardan oldukça farklıdır. Dursun Yıldırım, "*tek dil, tek edebiyat, tek tarih; iki devlet ve iki yurt esasına dayalı*" tasnifini yorumlarken oldukça ayrıntılı bilgiler verir (Yıldırım 2001: III / I / 80).

² Bu sınıflama, Atatürk Yüksek Kurumu uzmanlarının üzerinde çalıştığı edebiyat târihi projesi için değerlendirilen tasniflerden biridir. Bu projenin, Türk edebiyatı târihindeki bir çok meseleyi aydınlatacağı beklenmektedir; ayrıca Türk dili târihini değerlendiren şu kaynaklar dikkat çekicidir: Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, s.18-42; A.S.Levend, "Türk Lehçeleri", *Türk Edebiyatı Târîhi*, s. 88-98; Mehmet Akalın, (J. Benzing-K.H.Menges, "Türk Dillerinin Sınıflandırılması", Çev:R.Küçükboyacı), *Târîhi Türk Şiveleri*, s.1-14.

“YENİ TÜRK EDEBİYATI” TERİMİNİN TANIMI İÇİN BAZI ÖLÇÜTLER

Yıldırım, “atayurt” ve “anayurt” terimleri etrafında Türk Milleti’nin tarihten bu yana yaşadığı ve yaşamakta olduğu coğrafyayı ilk ölçüt olarak sunar. Her iki yurt tanımlarına getirilen sınırlar ve açıklamalar da oldukça dikkat çekicidir:

“Türkler, dünya tarihinde, iki yurt kurmuş ender uluslardan biridir. Bu yurtlardan ilki, Asya toprakları merkezli olmakla beraber, Avrasya bozkırı (Asya ve Avrupa düzlükleri) üzerinde kurulu tarihî atayurtlarıdır. Bu tarihî ilk yurdun doğu ve doğudan batıya güney sınırları Kingan dağları, Çin, Himalaya dağları, Afganistan ve tarihî İran (Pers, Pehlevî) toprakları ile Gökçe Deniz çukurundan Güney Kafkasya’ya erişir. Kuzey sınırları ise, tundralarla kutba kavuşur. Batı sınırları, iki yurdu birbirinden göreceli olarak ayırdığını varsaydığım İdil/Ural, Kafkasya ve Basra eksenini tamamlar.

“(..) Türklerin ikinci yurt kurma girişiminin, tarihî bakımdan, özellikle ilk çağın II.yüzyılından itibaren bir süreklilik kazanmaya başladığı gözlenir. Atayurt’a karşılık Anayurt adını verdiğim bu ikinci yurdun tarihî coğrafyasını da Ural [İdil / Yayık çevresi], Kafkasya ve Basra ekseninin batısında kalan topraklar, diye tanımlıyorum. İdil / Ural, Kafkasya, Kırım, Kıpçak Bozkırı [Yayık ile Ten ve Özi ırmakları arası], Onoğur Ülkesi [Hun ülkesi=Macaristan], Balkanlar[Hırvatistan, Silezya, Sırbistan, Karadağ, Voyvodina, Sancak, Kosova, Bosna / Hersek, Makedonya, Bulgaristan, Deliorman, Yunanistan, Batı ve Doğu Trakya], Ön Asya [Anadolu, Tebriz, Hazer kıyıları, Arabistan, Irak, Suriye, Hint okyanusu kıyıları],Kuzey Afrika kıyıları ve ülkeleri [Mısır, Habeşistan, Sudan ve Mağrip Ocakları (Libya, Tunus, Cezayir, Fas)], üzerine kurmuş olduğumuz Anayurt (Türkiye) ve ‘yeni’ Türk devleti coğrafyasını oluşturur. (Yıldırım 2001 : III / I / 76).

Bu coğrafya tanımı ve teferruatlı izah, Türk edebiyatında yeni bir yorumdur. Türk Milleti, bu engin coğrafyada, tek medeniyet, tek kültür ve tek inanç dairelerinde izah edilemeyecek eserler vermiştir. Böylesine çok yönlü, girift ve uzun süreli tarihî gelişim içindeki Türk edebiyatını, sınırlı bakış açıları ile izah etmek mümkün değildir. Türk Milletinin edebiyatı, edebî dönemleri, tarihî yüzyıl aralıkları, bu zenginliğe uygun tanımlar ve tasnifler ile anlaşılabilir. Dursun Yıldırım yapmış olduğu edebiyat dönemleri tasnifinde;

“... Osmanlı edebiyatı, Divan edebiyatı, Çağatay edebiyatı, Tasavvuf edebiyatı, Dinî edebiyat, İslâmiyet öncesi Türk edebiyatı, İslâmiyet sonrası Türk edebiyatı, Klâsik Türk edebiyatı, Eski edebiyat, Yeni edebiyat, Halk edebiyatı, Uygur edebiyatı gibi bir yığın tutarsız, birbiriyle çelişen ve edebiyatımızın kapsamını açıklamaktan ziyade, anlaşılmasında ve öğrenilmesinde daha çok karmaşa ve anlaşmazlık yaratan bu adlamalara...”

yer vermez (Yıldırım 2001: III / I / 78).

Dursun Yıldırım'a göre aşağıdaki şekilde tasnif edebileceğimiz Türk Edebiyatı inceleme şeması şöyledir:

1. Oluşum..... Başlangıç- M.Ö. III. Yüzyıllar Aralığı
2. Yapılanma ve çeşitlenme..... M.Ö.III. – M. IV. Yüzyıl Aralığı
3. Karmaşa..... M.S. V.- VII. Yüzyıl Aralığı
4. Yeni oluşum..... VIII. – XIII. Yüzyıllar
5. Dönüşüm..... XIII.–XV.Yüzyıllar Aralığı
6. Gelişim..... XV. Yüzyıl
7. Olgunlaşma..... XVI. XVII. Yüzyıllar
8. Değişim..... XVIII.–XIX.Yüzyıllar Aralığı
9. Köktenci değişim..... XIX. Yüzyıl
10. Kendine dönüş.....

“Yeni Türk Edebiyatı” adı verilen dönem; *Değişim. Köktenci Değişim ve Kendine Dönüş* başlıklarını taşıyan son üç devreyi içine alır. Yukarıdaki ayrıntılı coğrafya ölçütünden ve Türk edebiyatının teklif edilen dönem anlayışlarından sonra tasnif örneklerine ilâve edeceğimiz son tasnif, Dursun Yıldırım’ın son asır için teklif ettiği gruplandırmadır. Buna göre “Târihî ve Edebî açıdan Yirminci Yüzyıl Türk Edebiyatı” dönemi dört grupta incelenmelidir: Bu tasnifte, *târihî gelişim* ve eserlerdeki *muhteva* öne çıkıyor:

“I. Kendine Dönüş Hareketi: Türkçülük Akımı (1900-1923)

II. Bağımsızlığın Türküsü (1923-1938)

III. Yeni Tanzimatçılar, Bunalımlar, Yabancılaşma ve Demokratikleşme (1938-1950)

IV. Değişim, İdeolojiler ve Edebiyat (1950 Sonrası)” (Yıldırım 2001a: 21 / 165 / 16-26 ; Yıldırım 2001b: 21 / 166 / 5-10)

Dursun Yıldırım’ın genel tasnifinde öne çıkan temel bakış açıları ve teklif edilen ölçütler, şu tablo ile gösterilebilir:

Teknik Edebî Nirengi Noktaları	“Edebiyat, edebî yaratıcılık, sözel ortam, yazılı ortam, edebî çevreler, edebî ürünler, bedîî ve edebî yaratıcılar, biçim (ölçü, uyak/kafiye, birim, redif, kurgu düzeni, üslûp), tür (ölçü. Birim uyak, kurgu düzeni, tematik yapı, ezgiler), tarihî ve edebî dönemler..”
---------------------------------------	--

“YENİ TÜRK EDEBİYATI” TERİMİNİN TANIMI İÇİN BAZI ÖLÇÜTLER

Tarih	“Toplum Tarihi, Devlet Tarihi, Medeniyet Tarihi, Bedîî ve Edebî Yaratıcılık Tarihi”
Dinî Kabuller	“Tengrici, Hristiyan, Musevî, Müslüman”
Devirler ve Dönemler İçin Kullanılan Terimler	“oluşum, yapılanma ve çeşitlenme, karmaşa, yeni oluşum, dönüşüm, gelişim, olgunlaşma, değişim, köktenci değişim, kendine dönüş...”

Bu tablo, KÖK Araştırmalar Dergisi’ndeki (Yıldırım 2001 : III / I / 76-121) söz konusu makale metninden ve Türkbilig Dergisi (Yıldırım 2000: 1 / 32-45; Yıldırım 2002: 3 / 130-171; Yıldırım 2003: 5 / 134-142) mahreçli nüshalardan çıkarılmıştır.

Son iki gruplandırma, Anadolu’daki Türk edebiyatının gelişimini gösterdiği gibi, Türk Medeniyetinin, Türkiye dışındaki Türk edebiyatının târihî ve güncel bağlarının incelenmesi bakımından ve fonksiyonellik açısından diğerlerine göre daha tutarlı görünmektedir. Bu tasnifler, Türk edebiyatının târihini yazacaklar için ümit verici inceleme plânlarıdır.

Kaynaklarda çok karşılaşılan bir ifâdeyle, *yeniliğin oluşma zemînini* ve son iki asırda gelişen *yeni edebiyatı* tanımlamak ve genel bir çerçeve çizerek değerlendirmek istiyorsak önce tarihî gelişmeye bakmalı; XVII. ve XVIII. asrın gelişmelerini göz önünde tutarak günümüze ve geleceğe yönelmeliyiz.

Gerçi her asrın edebî özellikleri; eser, devir ve cemiyet ilişkileri farklıdır ve tıpkı sanat eserinin orijini gibi eserin oluştuğu zemin de özgün bir (târihî, siyâsî, sosyal) ortamdır. Bu hükmü reddetmemekle birlikte on dokuzuncu ve yirminci asırların özel bir benzerliğine işâret etmek istiyoruz. Bu asırları inceleyen bazı ilim ve fikir adamlarına göre, on dokuzuncu ve yirminci asırdaki bazı olaylar, bir kısım içtimâî girişimlerin henüz başlangıç aşamasında yaşanması bakımından bir benzerlik, bazı noktalarda bir tekerrür özelliği gösteriyor. Tanzimat’tan ve Cumhuriyet’ten sonraki tercüme hareketleri; alaturka ve alafranga ölçütleri; eski ile yeninin bir arada yaşaması; zaman zaman eski ile yeninin alaylı mektepli, yenilikçi muhafazakâr gibi sıfatlar ile tavsif edilmesi; bazı aydınların devr-i sâbık anlayışları; münevverlerin, kültür ve devlet konularında geleneği hatırlatan veya gelenek dışı kalan modernleşme temâyülleri; ülkemizdeki demokratikleşme çabaları; adem-i merkezîyetin hem tesis edilme hem de değiştirilme girişimlerinin aynı zamanlarda vukû bulması; millî kimliğin, en fazla tebârüz eden vasfı konusunda fikir adamlarının bir türlü uzlaşamamaları; gazete, dergi, (19. asırdan sonra) radyo, televizyon ve günümüzde bilgisayar gibi iletişim araçlarının sanat ve kültür hayatına

etkilerini farklı açılardan yorumlamaları... gibi benzerlikler bu fikrimizi doğrulayacak niteliktedir.

Yukarıdaki sebepler yüzünden bazı araştırmacılarda, her iki asrın, birbirinden çok farklı olmayan geçiş süreçleri, hattâ bir tâkip sırasıyla birbirini tekrar eden değişim rüzgârları, “*en uzun yüzyıl*” gibi bir subjektif kabûle sebep olmaktadır. Bu kanaat, kesin zaman belli olmamakla berâber son iki yüz, iki yüz elli yıllık bir sürenin verilerini ele alır (Ortaylı 1995: 9-25).

Türk-İslâm kültürünün yeni yorumlara kapalı kalması; âlimlerin ve sanatçıların, özgür bir biçimde ve yetkin içtihatlarla eser veremeyecek duruma gelmeleri; medreselerin, bilimsel ölçütleri terk etmeleri; Osmanlı irfan, ilim ve sanat muhitlerinin fonksiyonlarını yitirmeleri, batıya yönelmenin ana sebepleri arasında kabul edilmektedir. Batı toplumları, hümanizmle başlayan ve rönesansla doruğa ulaşan aydınlanma çabalarına, pozitif bilimlerdeki gelişmeleri de ekleyerek yeni ufuklar aramışlar; coğrafi keşifler ve yeni ticâret yolları ile de gelişmenin maddî boyutlarını, asırlar süren arayışlarıyla birleştirmişlerdir.

Bu noktada bir teklif olarak, edebî metinlerde hümanizm anlayışı ile klâsik tasavvuf anlayışını mukayeseli bir şekilde değerlendiren araştırmalara ihtiyacımız olduğunu söylemeliyiz Batıda Rönesans’a ulaşan hümanizm ile doğuda tekrara giden tasavvufu, dikkatle irdelemek gerekir. Belki de yanlış batılılaşmanın sonuçlarından biri, batının yenileşme târihindeki kaynaklarını, doğunun anlayamamasıdır.

Batılılaşma adı verilen yönelişlerin ne zaman başladığına dâir çok çeşitli görüşler mevcuttur.

“Umumiyetle Türkiye’deki garplılaşma hareketi, yakın zamanlara kadar, hep Tanzimat’la başlatılırdı. Bu temâyül bugün bile kuvvetli olmakla berâber garba yönelmenin fasılalarla da olsa daha çok eskiden başlayıp devam ettiğini ileri süren fikir adamlarımız çoğalmaktadır” (Turhan 1987: 135).

Mümtaz Turhan’ın yaptığı sınıflamaya göre geçmişteki kültür değişmelerini esas itibâriyle üç kısma ayırmak mümkündür:

- “ 1) On dokuzuncu asra kadar olan devir;
- 2) Bir intikal devri olmak üzere III. Selim zamanı;
- 3) Mecbûrî tedbirlerin alındığı II. Mahmut’tan bu yana gelişen olayların zamanı;
 - a) II.Mahmut’tan Tanzimat’a, G.H.Hümâyûnu’nun ilân edildiği 1839’a kadar;
 - b) 1839’dan 1876’ya kadar;
 - c) 1876’dan 1908’e kadar;
 - ç) 1908’dan 1923’e kadar;
 - d) 1923’ten zamânımıza kadar” (Turhan 1987: 136).

Bu maddelerdeki bakış açıları ve araştırmacıların geliştirdiği ölçütler, siyâsî olayların zemninde takip edilebilir.

Yeni döneme geçiş sürecinin bir zemini olmak üzere Lâle devrini iyi incelemenin lüzumuna işâret edenler bulunduğu gibi (Turhan 1987: 137) etkilenmeyi izah etmek için meseleyi, İstanbul’un fethine bağlayanlar, hattâ Türklerin Orta-Asya’dan çıkışına kadar götürülenler de vardır (Levis 1988: 5).

1040 ve 1071 savaşlarından sonra daha iyi tanıdığımız batı kültürü. İstanbul’un fetih târihi olan 1453’ten sonra *sosyal hayat*, *zihniyet* ve *estetik* gibi açılarla kültürümüzü daha çok etkilemiştir. (Kaplan 1976: 535-549). Bu etki, Türk sanatının inkişâfında, birçok sebep ile birlikte, önemli olmuştur; ve Anadolu’ya geldikten sonraki batılılaşmanın gelişme seyri için çok önemlidir.

Nitekim, geçiş dönemine kayda değer bir başlangıç arayan kaynaklara bakılırsa, Orta-Asya’dan başlayarak önceki kültür değişikliği süreçlerini -on yedinci asırdan gelen esintilerle birlikte- on sekizinci asra bağlamak ve bu zamandan itibaren oluşan *zihniyet değişikliğini* Tanzimat’a doğru yorumlamaya çalışmak, daha mâkul görünmektedir (Turhan 1987: 136; Ortaylı 1995: 9, 13, 17).

Bu konuda, cemiyetin maddî ve mânevî değerleri ile evrensel ölçütler taşıyan bilimin verileri arasında irtibat kurarak fikir üretebiliriz. Bu yorumda ırk, din, milliyet ve coğrafya ayrımı yoktur. İlim evrenseldir ama ilmî içtihatlar, müctehidin mensubiyet şuuruna ve bağlı bulunduğu milliyete göre şekillenir. Ölçüt, gerçeğe ulaşma yolundaki *insan* ve o insanın yaşadığı *cemiyettir*; oradan *dünya topluluklarına* uzanılacaktır. İlmî veriler, bedîî dalgalanış; bu ikisinin muhatabı olan insan... Bilhassa genç okuyucular, günlük hayattan örneklerle şu hükmü, olumlu ve olumsuz yönleri ile tartışmalıdır: *Kendi kültürlerini zamanın ilmî arayışları ile destekleyerek ve teknoloji üreterek yorumlayan ve böylece hayatı kolaylaştıran; bunu yaparken geleneği göz ardı etmeyen ve hayatı yeni ihtiyaçlara göre düzenleyen milletler, başka milletleri etkiler.*

Batılı ülkeler, ilmî çalışma sâyesinde kesin bir başarı kazanmıştır. Bilim, sanat, teknik, idâre ve edebiyat alanlarında doğu ile kıyaslanamayacak şekilde büyük ilerlemeler kaydeden batı, XVIII. asra güvenle bakan kesin bir gâlibiyet hissi ile Osmanlı toplumunun rüyâlarını süslemeye başlamıştır.

Yükselmenin bitişi, duraklama ve gerileme devirleri, târih kitaplarının sebepler koleksiyonunu oluştururken ve bunlara, Kaynarca Antlaşması’ndan başlayarak, Balkanlar’ın ve Kafkaslar’ın Durumu, Şark Meselesi, Boğazlar Meselesi gibi son devre kadar uzanan târihî ve siyâsî problemler eklenirken ve bunlar, o dönem Osmanlı toplumunu abluka altına almışken, yeni bir edebiyat anlayışının oluşumuna, çok sayıda faktörün tesir ettiğini söyleyebiliriz.

XIX. asırda iş başında bulunan ve ülkeyi yönetmeye çalışan padişahlar şunlardır:

“III.Selim (1789-1807), IV.Mustafa (1807-1808), II.Mahmut (1808-1839), Abdülmecit (1839-1861), Abdülaziz (1861-1876), V.Murat (1876) ve II.Abdülhamit (1876-1909). Bu yüzyıla gelinceye kadar Osmanlı pâdişahları şiir ve edebiyatla ilgilendikleri hâlde, yüzyılın başında pâdişah bulunan ve

İlhâmî mahlasıyla şiirler yazan (ayrıca bestekâr ve neyzen olan) III. Selim dışındaki pâdişahların şiir ve edebiyatla ilgileri yoktur” (Ünver 1988: 99).

Daha sonraki zamanlarda II. Abdülhamit ve Sultan Reşat, şiirle ilgileneceklerdir.

Yenilik hareketlerinin ilk padişahı olarak kabul edilen *Üçüncü Selim*, bilgisi ve kâbiliyetleri ile ileriye gören; sanatçı mizacı ve hassasiyeti ile askerliği ihmâl eden bir tabiatın insanı idi. Bazılarına göre, böyle bir zamanda devlet için köklü değişiklikler yapacak “*demir bir ele*” (Üçok 1961: 151) sâhip değildi. Yakın çevresinin yanı sıra, yeniçeriler bile onun askerî, idârî ve mâlî alanda değişiklik içinde olduğunu biliyorlardı. Üçüncü Selim, bütün olumsuz şartlara rağmen, isrâfa ve ahlâksızlığa karşı amansız bir mücâdeleye girişti. Birçok tedbir aldı. Tebdil-i kıyâfetle sokak sokak dolaşarak emirlerinin uygulanıp uygulanmadığını denetledi (Hammer 1996: 105).

Devrin idârecileri, büyük sıkıntılar içindeyken ve batıya karşı âcil tedbirler almak isterlerken, yeniliğe karşı olanlar, devlet içinde huzursuzluk çıkarıyorlardı. “*Yeni pâdişahın batılı harp sanatı öğretmenlerine; mühendislere ve uzmanlara karşı beslediği büyük sevgi, hoş görülüyordu. (...) Yalnız yeniçeriler Avrupa örneğine göre bir ıslahat ile kendilerini tehdit edilmiş gördükleri için*” pâdişâha dış biliyorlardı (Hammer 1996: 105 vd.). Askerler, şimdiki işportacılığa benzer bazı ticâretlere râzı olarak savaştan kaçıyorlar, bir kısım idâreciler ve vezirler de göreve gelmelerinden sonraki bir iki yıl içerisinde çok büyük servetler elde ediyorlardı. Vâlîlik gibi görevlerde bulunan bazı paşalar, “devletin başına musallat kesilen en büyük belâ” olarak, buldukları yerleri pâdişahıtan bağımsız bir şekilde idâre etmek istiyorlardı (Hammer 1996: 105, 106, 107, 108).

Yenilikçi pâdişah, bir ayaklanma sırasında öldürüldü. İstediklerini tam olarak yapamasa bile, III. Selim’in ıslahatları, yenileşme târihi içinde çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bu pâdişah zamanında Türk sanatı, özellikle Türk müziği, büyük bir gelişme içine girdi. Edebî ve ilmî eserler neşredildi. Avrupa’da Türk edebiyatını tanıtıcı kitaplar yazıldı (Hammer 1996: 107).

III. Selim’den sonra tahta çıkan IV. Mustafa, çok kısa bir süre işbaşında kaldı ve yenileşme târihinde pek varlık gösteremedi. Sultan Selim’in başlattığı ıslahat hareketleri, II. Mahmut tarafından sürdürüldü. II. Mahmut, otuz yılı aşkın bir süre devleti idâre etti. Onun zamanında *Yeniçeri Ocağı* kaldırıldı (1826); bu olay târihe *Vak’â-yı Hayriye* adıyla geçti. Yeni ordunun adına *Âsâkir-i Mansûre-i Muhammediye* adı verildi (Üçok 1961: 151; Ortaylı 1995: 37).

II. Mahmut devrinde ilk resmî gazete olan *Takvîm-i Vekâyi* yayınlandı (1831). Posta örgütü kuruldu; pasaport sistemi geliştirildi. *Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn* (Kara Harp Okulu), *Mekteb-i Maarif-i Adliyye*, *Mekteb-i Tıb* kuruldu; ancak alt yapısı olmayan, ilk ve orta öğretimde iyi yetişmeyen öğrenciler, bu okullardan yeterince faydalanamadılar. Üstelik bu okullarda yeterli sayıda bilgili öğretici yoktu (Ortaylı 1995: 37, 39, 40).

Geçiş yorumlarını tamamlamak için; III. Selim, II. Mahmut, Abdülmecit, Abdülaziz, II. Abdülhamit zamanlarının târihî zemînini; Evliya Çelebi, 28 Mehmet Çelebi ve Osmanlı ikâmet elçilerinin faaliyetleriyle Sefâretnâmeleri incelemek gerekir. Bunun yanında; bir rüyâlar ülkesi olan Pâris; yükselmenin bitişini, duraklama ve gerileme dönemlerinin başlangıcını etkileyen önemli merkezlerden biri olarak ele alınmalıdır. Ve sonra târih kitaplarımızda yıllardır yazılan sebepler manzûmesi, insan unsuru, buna bağlı tipler ve dönemler (çekirdek tipi ve fütûhat dönemi, ara nesil tipi ve fetret dönemi, konfor tipi ve yükselme dönemi); aydın ile halk arasındaki uçurum; adaletin eşit dağıtılmaması; Türk İslâm kültürünün yeni yorumlara kapalı kalması; evliyâlık iltifatı ile müstebitlik suçlamasına mâruz kalan pâdişahlık makâmı; Rönesans, Reform, Coğrafi Keşifler gibi yenilikler; milliyetçilik cereyanları; batıdaki bilim ve teknolojinin sosyal hayattaki etkisi; dinî hayatın ferde doğru çekilişi; medreseden dârü'l-fünûna doğru gidiş gibi şartlar değerlendirilmelidir.

Yeni edebiyatın başlangıcını belirleyen ve günümüze kadar süren zihniyet tartışmalarının neredeyse merkezini oluşturan Tanzimat hareketi, II. Mahmut'tan sonra tahta geçen Abdülmecit tarafından başlatıldı. Gülhâne Hatt-ı Hümayûnu adıyla ilân edilen Tanzimat, M. Reşit Paşa'nın gayretleriyle tahakkuk etti.

Yeni bir edebiyata giriş için *yeni dönemin başlangıcı* hakkında farklı fikirler sergilenmiştir. Başlangıç târihi 3. Kasım, 1839 (Pazar) olarak gösterilir. Bu târihin tartışmalı olduğu veya yeniliğin bıçakla kesilir gibi siyasi bir olaya bağlanmasının sakıncalı bulunduğu, çeşitli açılardan gündeme getirilmiştir. Bu târihin, orta eğitimde fayda prensibine ışık tutacak bir amaçtan kaynakladığını söylemek yerinde olur; ayrıca, bu dönemin özelliklerini taşıyan eserlerin *Tanzimat Fermânı* ile birlikte anıldığını kabul etmek de gerekir. Bütün bu kabullere rağmen, yeniliğin başlangıcını bu târih ile göstermenin bazı sakıncalar doğuracağı muhakkaktır.

Orhan Okay, Tanzimat Edebiyatı'nın başlangıcını 1859, 1860 gibi bir zamana bağlı olarak ifade eder (Okay 1990: 10). Sadık Tural, Mihnet-i Keşan'ın yayın târihini başlangıç olarak almanın faydalarını anlatır (Tural 1993: 20)³. Belki de sosyal olayların ve büyük kültürel değişikliklerin başlangıcını tek bir târihe bağlamak, onları incelemek açısından bir kolaylıktır. Yaklaşık bir târih belirlemek yahut belli târihî aralıklar göstermek de mümkündür. Bu mesele; subjektif kabullere bağlıdır ve yakın dönem Türk târihindeki bazı noktaların yeniden araştırılmasını düşündürür.

Yeni Türk Edebiyatı Terimi'ni işte bu tarihî ve edebî şartlar altında düşünmeye çalışmaktayız. Bir devri incelerken ortaya çıkan problemlerden biri, o devir için

³ Sadık Tural, yenileşmenin göstergesini iki eserde arar: “Siyâsi bakımdan sened-i ittifak ile başlayıp Vak'a-yı Hayriye ile devam eden; askerlik, idâre ve mâliyedeki bu arayışlar, uygulamalar ve yeniden arayışların ilk örnekleri, klâsik edebiyattan ayrılma göstergesi sayacağımız iki eserdir: K.İ.Molla'nın Mihnet-i Keşan'ı ile Türk Gâlip Paşa'nın Mutayyâbât-ı Türkiye'si.” Sadık Tural, *Edebiyat Bilimine Katkılar*, s.20.

kullandığımız isimlendirmedir. İsimlendirme, araştırmacının bakış açısını belirttiği gibi konuyu hangi kaynaklardan takip ettiğini de gösterir. Alanın isimlendirilmesi sırasında karşılaşılan bakış açıları aynı zamanda araştırmacıların, kısaca bir meseleye bakan insanoğlunun subjektif yönünü de ortaya çıkarır.

Yeni Türk Edebiyatı terimi, araştırmalar sonunda, ilmî ölçütlerin ışığında verilmiş bir isimlendirme değildir. Aslında Türk edebiyatının her dönemi için bu hüküm geçerlidir. Diğer dönemlerin isimlendirilmesi gibi, *Yeni Türk Edebiyatı* terimi de popülist bir yaklaşımın etkisiyle bulunmuştur. Bu isimlendirme, eğitim amaçlı bir faydaya hizmet eder, kültür değişimine bağlıdır ve bir galat olarak yaygınlaşmıştır.

Yaygın olarak kullanılmakla birlikte, bu isme karşı fikir geliştirenler de olmuştur: Bu yorumlardan birine göre; eski ile bağların kesilmiş gibi gösterildiği “yeni” sıfatından başlanarak yeni edebiyatı objektif şartlarda incelemek gerekir. Bugün “yeni” diye isimlendirdiğimiz birçok sanatçı, eskinin devamı olarak karşımızdadır. Birol Emil, şöyle değerlendiriyor:

“Yeni Türk Edebiyatının ilk neslinden saydığımız Ziyâ Paşa'nın neresi yenisidir? Eskiye ve eskilere o kadar amansızca ve insafsızca savaş açmış olan Namık Kemâl'i bile dil ve üslûbundan başlayarak eskinin dışında izah edebilir miyiz? Bir Muallim Nâcî'yi bir Yahya Kemâl'i, hattâ bir Behçet Necâtigil'i eski edebiyatsız nasıl anlayabiliriz?” (Emil 1997: 162).

Türk edebiyatını bir bütün olarak düşünen araştırmacılar, *Yeni Türk Edebiyatı* terimini, “estetik bir değer” saymak yerine, okullarda bir ders ismi olarak da değerlendirirler. Buna göre;

“...batıdan ilk edebî tercümelerin başladığı 1860'lardan günümüze kadarki devreyi kapsayan Yeni Türk Edebiyatı kavramı, doğrudan edebiyat sanatıyla ilgili estetik bir değer hükmü ifâde etmez. Bu kavram, daha doğrusu isimlendirme, 1940'tan beri üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde sâdece bir akademik birimin, kürsü ve ana bilim dalının adıdır. Belki de bunun için bir zamandan beri tartışılmaktadır. Akademik ifâdesinin dışında, bu devir edebiyatımız üzerinde, onun mâhiyet ve meselelerine uygun ortak bir isimlendirmeye ilim adamlarımızca dahi varılmış değildir” (Emil 1997: 159, 178).

Yeni Türk Edebiyatı ifâdesi yerine kullanılan terimler şunlardır: *Yeni Edebiyat*, *Edebiyat-ı Cedîde* (*Sonradan sâdece Servet-i Fünûn Edebiyatı için kullanılmıştır.*), *Son Asır Türk Edebiyatı*, *Batı Tesirindeki Türk Edebiyatı*, *Garbî Türk Edebiyatı*, *Avrupâî Türk Edebiyatı*, *Türk Teceddüt Edebiyatı*, *Teceddüt Devri Türk Edebiyatı*, *Yenileşme Devri Türk Edebiyatı*, *Modern Türk Edebiyatı*, *Çağdaş Türk Edebiyatı*, *Muasır Türk Edebiyatı*, *Yakın Çağ Türk Edebiyatı*, *Yönelişler Devri Türk Edebiyatı*, *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı*.

“YENİ TÜRK EDEBİYATI” TERİMİNİN TANIMI İÇİN BAZI ÖLÇÜTLER

Yukarıdaki listenin bakış açıları üç temel noktada toplanabilir: 1) *târihî gelişme ve kronolojik ölçü*, 2) *kültür değişmesi*, 3) *eserlerdeki şekil ve muhtevâ değişikliği*.

Târihî gelişme ve kronolojik ölçü, takvim zamanına bağlı kalınarak târih ilminin bize verdiği bilgilerden çıkarılabilir. Osmanlı Devleti'nin son dönem târihinde karşılaşılan her *yeni durum* Yeni Türk Edebiyatı'nda tesir uyandırma özelliği gösterir. Kazanılan veya kaybedilen topraklar, ordunun yeni düzenleri, eğitimi iyileştirme amacıyla kurulan okullar, ticârî hayatın batı standardına uydurulma gayretleri, yeni gelişen yönetim anlayışları gibi târih sayfalarında yakalanabilecek her yeni oluşum, söz konusu tesirlerin meydana gelmesinde yönlendirici bir sebeptir.

Kültür değişmesi, sahanın isimlendirilmesinde çok önemli bir yer işgal eder; hattâ, Yeni Türk Edebiyatı mahsullerini, yeni bir medeniyet dâiresi karşısında, değişen kültür değerlerini en iyi aksettiren bir ayna olarak kabul etmek mümkündür. Sosyal hayat, gelenek ve görenekler, hayatı algılayış, dinî kabuller, kılık kıyafet, mobilya ve dekorasyon, kap-kacak gibi maddî ve mânevî değerlerin değişmesi, günlük hayâtı inceleyen bir araştırmacının kolaylıkla tespit edebileceği hususlardır. *Zihniyet* ve *estetik* kavramlarının edebî eserlere yansımalarının örnekleri de Şeyh Gâlib'in şiirleri ile Şinâsi'nin şiirlerini karşılaştıran bir araştırmacının göreceği şeylerdir.

Eserlerdeki *şekil ve muhteva değişikliği* ise, târihî gelişmenin ve kültür değişikliğinin tabîî bir sonucudur. Kaynaklara göre hemen her yönüyle değişmeye uğrayan ve bir *zihniyet değişikliğine* giden Türk insanı ve Türk cemiyeti, *estetik tercihlerinde* de farklı zevk iklimleri arayacaktır. Yeni *edebî türlerin* doğuşu, yeni *tematik yapıların* teşekkülü, gerek *nesirde* ve gerekse *nazımda* şekle ait yeniliklerin ortaya çıkışı, edebî dönemlerin isimlendirilmesini, doğal bir gelişme olarak etkileyecektir.

Türk edebiyatında, hem geleneklere hem de on sekizinci asrın başından beri devam eden değişikliklere bağlı olarak ve özellikle on dokuzuncu asrın ilk çeyreğinden itibaren batı etkisiyle oluşan değişikliğin kuvvetle hissedildiği son iki yüz yıllık edebiyat dönemine Yeni Türk Edebiyatı denmektedir; bu dönem henüz devam etmektedir. Zamanımızda Yeni Türk Edebiyatı terimini, başlangıç itibarıyla bir galat olarak düşünmek, daha tutarlı ve kullanışlı bir isimlendirme bulunana ve yaygınlaşana kadar bu galatı bir terim saymak anlayışı benimsenmiştir.

Bu tanımlama tecrübesi bizi, *Yeni Türk Edebiyatı'nın Kaynakları* konusuna götürüyor. Bu tanımlama daha iyi anlatabilmek ve *Yeni Türk Edebiyatı'nı* daha iyi tanımak için bu edebiyat devresinin kaynaklarını da yorumlamaya ihtiyaç vardır. Türk edebiyatını sınıflandırma çalışmaları bir bakıma edebiyatın kaynaklarına inmek çabasının bir başka yöndeki ifâdesidir. Edebiyat, bir sanat dalı olduğuna göre, “Bütün sanatların ortak kaynağı nedir?” sorusuna cevap aramak, edebiyatın kaynağı için bir ölçü olacaktır. Bu ölçünün anahtar kavramları, *hayat* ve *insan* ilgisinin açılımıyla belirlenebilir.

Öncelikle şunu söyleyebiliriz ki, sanat dallarının en önemli kaynağı, *var oluşt*ur, hayatın ta kendisidir. Evrendeki eşyaya ve oluşa hayranlık duyarak veya tepkiler göstererek; kabullendiğini veya reddettiğini ifade ederek ama kesinlikle var oluşun kanunlarına uyum sağlayarak şuurulu bir tercihle sanat eseri meydana getiren varlık da *insandır*. Yeni Türk Edebiyatı'nın kaynaklarını düşünürken, bir edebiyatın kaynağı ne olabilir ve bunun belirlenmesi ne gibi birikimler sağlayabilir, gibi soruların sorulmasında büyük faydalar görüyoruz.

Bir milletin meydana getirdiği edebiyatın kaynaklarından bahsederken, edebî eserlerin hangi *menşe*'e uzandığı, târihî gelişme içinde hangi *medeniyet*lerden ve *kültür*lerden izler taşıdığı, hangi *muhit*lerin cereyanından etkilendiği gibi meseleler önem kazanır. Edebî metinlerde ortaya çıkan insan anlayışının, tabiat görüşünün, eşyaya bakışın kısaca hayatı algılayışın özelliklerini inceleyerek, sanatçıların hangi temel eserlerden etkilendiğini anlamaya çalışmak da, o edebiyatın kaynağına yönelmek içinde düşünülmelidir.

Edebiyatın Kaynağı	Varoluş, Hayat, İnsan
Türk Edebiyatının Kaynağı	Türk Kültürü, İslâm Kültürü ⁴ , Batı Kültürü, Diğer Kültürler
Yeni Türk Edebiyatının Kaynağı	Dîvân Edebiyatı, Halk Edebiyatı, Tasavvuf Edebiyatı, Batı Edebiyatı, Hint, Arap, Rus... vb. Edebiyatları

Türk edebiyatı, klâsik sınıflamaya bakıldığında üç büyük daireyi içine alan bir görünüm arz eder: *Türk Muhiti ve Medeniyeti, İslâm Muhiti ve Medeniyeti, Batı Muhiti ve Medeniyeti...* Zaman zaman birbirinin içine giren muhit ve medeniyetlerin, bir diğer medeniyet içindeki kültürleri etkilediği; târihin bir döneminden sonra, bir başka muhitin kültürü ile karışarak, bir millî kültür açılımıyla yeni bir medeniyete uzandığı bilinen bir gerçektir. Türk edebiyatı da, Orta-Asya'dan itibâren doğudan ve batıdan etkilenmiş; doğuyu ve batıyı etkilemiş bir edebiyattır. Türk kültür târihi araştırmacıları, Orta-Asya Türk topluluklarının başta Çin, Hint, Slav, Arap ve Fars olmak üzere birçok toplumun kültürünü etkilediğini ve onlardan etkilendiğini anlatırlar.

Siyâsî, sosyal ve iktisâdî sebeplerin yanında, batıya ulaşmayı millî bir hedef hâline getiren ve bu hedefi millî motiflerle besleyerek çok önemli motivasyonlar kazanan Türk toplulukları, yeni topraklarda yeni medeniyetler tanıdılar. *XIX. Asır Türk Edebiyatı Târîhi*'nin girişinde veciz bir ifadeyle sunulduğu üzere; yerine göre iklim, yerine göre bir *coğrafya* ve yerine göre de *yeni bir cemiyetin kültürel değerleri*, Türk edebiyatına kaynaklık etmiş; ona ilham vermiştir. Özellikle İslâm

⁴ İslâm kültürü yanında -İslâmiyet'in etkisiyle kıyaslanamayacak kadar az olsa da- Eski Hint, Çin, Mısır, Mezopotomya vb. kültürlerin etkilerini de zikretmek gerekir.

etrâfında oluşan yeni medeniyet dâiresi, Türk edebiyatının göçlerden sonraki en önemli kaynağını teşkil eder. Arap ve Fars kültürleri ile Anadolu’daki diğer kültürlerin, Türk kültürü üzerinde etkileri vardır. Bu etki, Müslüman Türk Medeniyeti’nin başlangıçtaki zeminidir. Bunun yanında, bütün bir Orta-Doğu’nun ve Hint, Çin motiflerinin önde geldiği bir Uzak-Doğu’nun etkilerinden bahsetmek gerekir. Mehmet Kaplan, Asaf Hâlet’in Om Mani Padme Hum adlı eserini yorumlarken Türk edebiyatında “İslâm, Mısır, Çin, Hint, Afrika ve (...) Avrupa medeniyetlerinden gelen çeşitli unsurlar”ın etkisinden bahseder (Kaplan 1978: 168).

Türk milletinin müslüman oluşu, kültür ve edebiyatımız içinde çok büyük inkılâplara sebep olduğu gibi dünya târihi yönüyle de, büyük değişikliklere sebep olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan zihniyet değişikliklerinin araştırılması, belki de şimdiki kültürel oluşumların bir kısmını izah edebilecek sonuçları yakalayacaktır.

Büyük Türk Göçleri’nin farklı coğrafyalarda vukû bulması; kitleler hâlindeki yer değiştirmenin birkaç asır sürmesi, bu devrede meydana gelen edebiyatın, az da olsa farklı kaynaklardan etkilenmesi sonucunu doğuracaktır.

“Kültürünün çekirdeği olacak dini böyle ayrı ayrı zamanlarda ve dâima başka coğrafyalar arasından geçerek alması, her yıl yerleşme ve teşekkülün başta geçilen yol ve yerleşilen kıta olmak üzere ayrı ayrı şartlara bağlı oluşu, büyük ve siyâsî kültür merkezleri kurulur kurulmaz, hemen arkadan gelen kitlelerle kavmî geleneklerin bu merkezlerin tesirine az çok aksülâmel yapacak derecede beslenmesi, yerleşilen kıtanın yerli halk ve komşu kültürle olan münâsebetleri, din ve tarikatler târihimizde olduğu kadar dil ve edebiyat târihimizde ve halk psikolojimizde de tesirleri iyiden iyiye araştırılması gereken büyük târihî realitelerden biridir” (Tanpınar 1976: 1).

Yeni edebiyat; *menşe*’in yanında, *zihniyet*, *edebî tür*, *şekil*, *dil ve üslûp*, *anlatım tutumları*, *ifâde teknikleri*, *edebî akımlar*, *edebiyat kuramları*, *figüratif yapı*, *anahtar kavramlar*, *tematik yapılar*, *mecazlar örgüsü*, *semboller*, *çağrışımlar*, *duygu ve hayâl zenginliği*, *mekân yorumları*, vb. unsurlar gibi değişik açılardan incelendiği vakit, onun kaynakları daha sarih bir çizgi ile belirecektir.

Sâdece Tanzimat edebiyatı adı verilen dönem değil, ondan sonraki dönemlerde de doğunun ve batının etkileri kuvvetle devam etmektedir. Yeni dönemin hemen bütün edebî türlerinde izlerini görebileceğimiz eski ve yeni kaynaklar, değişik araştırmacılar tarafından teyit edilmiştir. Hem Avrupa kültüründen hem de gelenekten beslenme, Yeni Türk Edebiyatı için vazgeçilemez bir husustur.

Türk edebiyatının kaynakları kesin hatları ile belirlenmek isteniyorsa; asırlarca hece vezni ile eser verilen dönemi tâkiben ve uzun bir aruz tecrübesinden sonra, aydınlar arasında, on dokuzuncu asrın ortalarında yaygınlaşmaya başlayan hece ile yazma eğilimi; hem gelenekten hem de batıdan etkilenecek ortaya çıkan nazım, nesir ve tiyatro türünde eser meydana getirme tercihi; batı tesirini reddetmemekle birlikte, şiirimizin kaynaklarını halk edebiyatında ve dîvân edebiyatında arama çabaları; Tanzimat’ın öncesinde ve sonrasında batı ile doğunun terkibi sayılabilecek

eserler verme keyfiyeti; bu konuda ortaya çıkan münâkaşalar; Millî Edebiyat'a girerken halk şiirine ulaşma temâyülleri; Fecr-i Âtî temsilcilerinin batıdan ve dîvân şiirinden faydalanma gayretleri; ve Cumhuriyet'ten sonraki birçok eserde kaynak olarak hem batıya hem de geleneğe yönelme husûsiyeti; ve bunların incelenmesiyle ortaya çıkacak malzemenin terkipteki pek çok yeni birikim, ayrı ayrı ve birbirleriyle ilgileri bakımından ele alınmalıdır.

“Bugün Yeni Türk Edebiyatı adını verdiğimiz bu edebiyat (..) Tanzimat denilen batılılaşma hareketinden sonra ortaya çıkan edebiyat nesillerinin birbirlerine reaksiyonlarını, benimsedikleri değişik edebiyat ekollerini, batıdan tanıdıkları örnekler ve estetik görüşleri ne olursa olsun, onların hayat ve cemiyet karşısında aldıkları bazı ortak tavırları taşır. Hemen belirtelim ki, modern Türk edebiyatçıları bu yüzyıl içinde Avrupa'da, bilhassa Fransa'daki edebiyat akımlarını tâkip etmişler, onlara uygun eserler vermişlerdir. (..) Fakat bu batılı edebiyat akımlarına bakarak modern Türk edebiyatını sadece batı edebiyatlarının tesiri altında teşekkül eden ve gelişen bir edebiyat zannetmemelidir. Bu edebiyatın terkipteki üç ana unsur vardır: Klâsik dîvân edebiyatı; Halk edebiyatı; Batı edebiyatı. Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatçıları, örnekleri şüphesiz batıda bulmuşlardır. Hattâ insana, realiteye, akla, tabiata ve cemiyete uygun bir edebiyat vücuda getirmeyi; (..) roman, hikâye, tiyatro, tenkit, deneme gibi edebiyat türlerini batıdan öğrenmişlerdir. Fakat bu yeni temalar ve türler, dâima yukarıdaki üçlü terkipten içinde yer almıştır.” (Emil 1997: 147, 148).

Sâdece Tanzimat'ın ilânından sonra değil, Cumhuriyet'in ilânından sonra da doğunun ve batının müşterek etkisi devam etmektedir. “Yapılmış olan tasnif tecrübeleri göstermiştir ki, Cumhuriyet dönemi şiirimiz, tıpkı Tanzimat sonrası yenileşme dönemi şiirimiz gibi, üç gelenekle beslenmiş ve gelişmiştir: Batı şiiri, dîvân şiiri, halk şiiri” (Enginün 1992: 481-482 / 566).

Yeni Türk Edebiyatı'nın kaynaklarını hem gelenekten devralınan kültür değerlerinde hem de Batı etkisiyle gelen değerler içinde incelemek gerekir. Yeni Türk Edebiyatı, Türk edebiyatının bütün kaynaklarından etkilenen bir sahadır. 18. ve 19. asırlardan sonra batının gelişmesi ve doğunun geri kalması, etkilenme kaynaklarının yönünü tâyin eder. Türk kültüründeki batıya akış, edebiyatımızda da öncelikle, zihniyet değişikliğinde; yeni tür ve şekillerde; mazmûndan kavramlara doğru uzanıpta ve bir “gazeteci lisânı”nın doğmasında aranmalıdır (Tanpınar 1976: 250). Günümüzde gazeteci lisânı ile birlikte radyo, sinema, televizyon ve bilgisayar etkileriyle oluşan lisanları da araştırmak gerekir. Özellikle sinema dili, 1960'tan sonra eser veren pek çok sanatçıyı etkilemiştir.

Gelenekten tevârüs eden kaynaklar, öncelikle sözlü ve yazılı ilk edebî mahsûllere dayanır. Edebiyatın temel kaynağını sözlü ve yazılı ürünlere bağlarken, aynı zamanda günümüze kadar ulaşmış edebiyatımızın da ilk kaynaklarını zikretmiş oluruz.

Sözlü edebiyatımızın ve sekizinci asırdan sonra beliren yazılı edebiyatımızın ilk mahsulleri, Yeni Türk Edebiyatı'nın gelenekten bize ulaşan ilk kaynaklarıdır.

“YENİ TÜRK EDEBİYATI” TERİMİNİN TANIMI İÇİN BAZI ÖLÇÜTLER

Destanlar, koşuglar, savlar, sagular, Göktürk ve Uygur Yazıtları; halk hikâyeleri, efsâneler; İslâmiyet’in kabûlüyle birlikte Kur’ân-ı Kerîm, Hadisler, bunlar etrafında oluşan mahsuller; Dîvân-ı Lügati’t-Türk, Kutadgu Bilig, Âtâbetü’l-Hakâyık gibi ilk yazılı İslâmî eserler ve bunlardan sonra teşekkül eden dîvânlar, tezkîreler vb. gibi bütün Türk edebiyatı mahsulleri, yeni edebiyatın kaynakları arasındadır.

“*Halk edebiyatından gelen kaynaklar*” ifâdesi, gelenekten gelen ilk kaynakları da içine alır. İlk eserlerimizin teşekkül ettiği Orta-Asya Türk muhitinin edebî mahsüllerinden başlayarak günümüze doğru uzanır. Halk hâfızasının dilden dile, gönülden gönüle, kulaktan kulağa aktardığı sözlü ürünler ile birlikte *cönk, mecmua, defter, dîvân* gibi adlar verilen yazılı malzemelerdeki bütün örnekler, Yeni Türk Edebiyatı için birer kaynaktır (Elçin 1988: 13, 17, 18, 30).

Uzun müddet dile âit kuralları belirlenememiş; yazılı dönemde dil ve imlâ problemleri ile günümüze kadar ulaşmış halk edebiyatı mahsulleri, on dokuzuncu asırdaki heceye dönüş hareketinin en önemli kaynaklarından sayılmalıdır. Halk hayatının bayramlarda, imecelerde, câmi ve köy meydanlarında, köy odalarında, pazarda, tarlada, bahçede ve daha birçok mekânda ortaya çıkan orijinâl durumları, halk şâirlerinin hemen oracıkta hazırlıksız bir söyleyişle ifâde ettiği edebî eserlere geçmiş ve bunlar, günümüze kadar uzanan önemli bir etki zinciri oluşturmuştur. Yeni Türk Edebiyatı’ndaki hece vezni ile yazılan, mâni, koşma, semâî, varsağı gibi tür ve şekillerden etkilenen sâde şiirler, ilk örneklerini halk edebiyatı içinde bulmuşlardır (Elçin 1988: 1-16).

Türk edebiyatının “*dîvân edebiyatı dışında kalan saz ve tekke şiiri nev’inden ferdî mahsüllerle, malzemesi dile dayanan, atalar sözü, destanlar, masallar, hikâyeler, fıkralar, bilmeceler, mâniler, türküler, ağıtlar, ninniler vb gibi ilk söyleyicilerini umumiyetle tespit edemediğimiz eserler*” (Elçin 1988: 1); anonim ve ferdî mahsüller; fıkra, hikâye, kıssa, menkıbe gibi nesirler (Elçin 1988: 3); köy tiyatrosu, meddah, karagöz (zıll-ı hayâl), orta oyunu, kukla gibi sahne ve seyirlik (temâşâ) eserleri (Elçin 1988: 6-10), Yeni Türk Edebiyatı’nın halk edebiyatından gelen kaynaklarıdır.

Dîvân edebiyatından gelen kaynakların başlangıç noktası İslâmiyet’in kabul edildiği târihlere dir. Dokuzuncu ve onuncu asırdan sonra İslâmiyet’i kabul etmeye başlayan Türk milletinin, yeni dini, bütün içtenliğiyle benimsemesi, dilini ve edebiyatlarını da etkilemiştir. Başta Kur’ân-ı Kerîm ve Hadîs olmak üzere, İslâmiyet’in kaynakları, Türk edebiyatını besleyecektir.

Â.S.Levend, dîvân edebiyatının kaynaklarını incelerken şu başlıkları sıralar:

“Tasavvuf, din ve felsefeye âit bilgiler (tasavvuf, muhtelif tarikatler, şer’î akîdeler, Allah ve kâinat anlayışı); İman ve itikat ile ilgili bilgiler (Kur’ân-ı Kerîm, Hadisler, enbiyâ kıssaları, mucizeler); Târih ve esâtir (târihî şahsiyetler, efsânevî kahramanlar, efsâneler, rivâyetler); Bâtıl ve hakîki bilgiler (kimya, simya, nücûm, zâyırçe, remil, sihir ve tılsım, kıyâfet, mûsikî, diğer ilimler); Hayat (hayat ve edebiyat, ramazan, bayram, hamam, düğünler,

merâsimler, zamânenen şikâyetler); Bezm ü rezm (bezm, işret âlemleri, rezm, cenk âletleri, atlar); Âdet ve ahlâk (sıhhat, ilim ve sanat, madde ve tabiat, inanmalar, bâzı âdetler); (...) bunlardan başka rüyâlar, darb-ı meseller, tâbirler, vatan, millet, aşk, evlilik, tabiat... gibi kavramlar da bu listeye dâhil edilmelidir.” (Levend 1984: 9, 10).

Yapılan sıralamaya dikkat edilirse, dîvân edebiyatının kaynağı, o dönem için hayat ve insan münâsebetini verecek bütün etkilenme kaynaklarıdır. Bu ölçü, her tür edebiyatın kaynağı için söylenebilecek önemli bir kıstastır. Edebiyat incelemelerinde hayat ve insan ilişkisini esas alan araştırmacılar, uğraştığı sahanın kaynaklarını belirlemede önemli bir hareket noktası elde etmiş olurlar.

Dîvân edebiyatı kaynakları ile Yeni Türk Edebiyatı'nın kaynakları birçok bakımdan benzerlik, hattâ müştereklik taşımaktadır. Tanzimat, Servet-i Fünûn, Millî Edebiyat vb. edebî dönemlerde olduğu gibi, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının kaynaklarını incelerken de, Yeni Türk Edebiyatı'nın gelenekle olan ilişkilerini belirtmeden geçmek imkânsızdır⁵.

Batıdan gelen kaynakların ilk örnekleri; göçler, savaşlar, ticârî anlaşmalar gibi sebepler; bu sebeplerle ve doğuya ulaşan batı motiflerinin oluşturduğu etki zincirleri ile öne çıkar. Sefâretnâmeler, elçilerimizin batı hakkında yazdığı raporlar, bir vesile ile batıya giden insanların eserleri, batı ile ilişkilerimizin ilk edebî etkilerini oluşturabilir. Başta Evliya Çelebi'nin eseri olmak üzere, seyâhat-nâmeler; Anadolu'daki gayr-i müslimlerin meydana getirdikleri eserler; batıya okumak için giden gençlerin izlenimleri ve eserleri; başta İzmir ve İstanbul olmak üzere, büyük şehirlerde oluşan tiyatro gruplarının faaliyetleri ve nihâyet batı edebiyatının belli kaynakları ile Türk münevverlerinin yapmış oldukları tercümeler, batıdan gelen etkilenme kaynaklarının satırbaşlarını ifâde eder.

Batıdan gelen kaynakların somut ölçütleri, yeni edebî türler ve edebî topluluklar içinde bulunabilir. Bu türlerin ve grupların yorumları, batıya yönelmenin bir göstergesini verir. Edebiyatımızda yeni türler gelişir; yeni türler ile birlikte, yeni bir anlayış ve gruplaşmalar görülür.

Türk edebiyatında, batılı edebiyatlarda görülen edebî toplulukların aynısını bulamayız. Türk edebiyatının bir bütün olduğuna inanan araştırmacılar, onu; devir, dönem veya gruplara bölerek incelemenin bir eğitim mecburiyeti olduğunda birleşirler.

⁵ “Gerçekten büyük bir gelenek olan divan şiiri, nasıl ki Tanzimat'tan itibâren bütünüyle reddedilmesine rağmen, yine de şâirlerin olgunluk çağlarında yeniden kaynak olma vasfını sürdürmüşse, Cumhuriyet dönemi şâirleri için de aynı durum geçerlidir. (..) Divan edebiyatının itibârî dünyası, güç anlaşılın dili, bu geleneğe karşı olanlarca daima ileri sürülmüştür. Ancak, kültürlü şâirlerin Divan şiirinden vazgeçmedikleri ve bu kaynağı tanıyıp tattıkça, kendi şiirlerini de zenginleştirdiklerini görmekteyiz.” İnci Enginün, “Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri”, s.567.

“YENİ TÜRK EDEBİYATI” TERİMİNİN TANIMI İÇİN BAZI ÖLÇÜTLER

“Felsefî bir düşünceden doğan sanat gruplarının ecole veya mektep diye anıldığını biliyoruz. Bunlardan bazıları, belli sayıda sanatkârın bir araya gelerek bir beyannâme yayınlamaları suretiyle kurulmuşlardır. Bizim edebiyat geleneğimizde fiilî olarak böyle gruplaşmalar yoktur. Mevcut topluluklar, Tanzimat’tan sonra batı tesirinde, batılı yazarlara özenerek veya onları taklit ederek ya sonraki tenkitçiler tarafından gruplandırılmış ve isimlendirilmiş (Tanzimat Edebiyatı, Edebiyat-ı Cedîde gibi) veya yine batılı örneklerine özenerek bir beyannâme ile ortaya çıkmışlardır (Fecr-i Atî ve Garip hareketleri gibi)” (Okay 1992: 481-482 / 290).

Tanzimat’ın ilânından sonraki Türk edebiyatının başlangıcı için 3.Kasım.1839 gibi bir târih verilmesi, siyâsî boğumlanmayla kronolojik edebiyat târihi anlayışı açısından isimlendirmenin mantığına uygun görünmektedir. Bu yüzden başlangıç dönemini ifade etmek için ekseriyetle kullanılan isimlendirme Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı (veya Tanzimat’tan Sonraki Türk Edebiyatı) dır.

Bir devri isimlendiren “Tanzimat” kavramı, yeni edebiyatın başlangıcını hatırlatması bakımından çok yaygın bir kelime olmasına rağmen, araştırmacılar, bunun, bir edebî devri isimlendirmede yetersiz olacağı görüşündedirler:

“Medeniyetin târihî devreleri kültür ve ülkü değişikliğiyle ayrıldığına göre, Türk târihinde Tanzimat adı ile açılmış yeni bir devir yoktur. Çünkü bu devir, eski kültür ve ülküyü kökünden sarsan hiçbir değişiklik göstermiyor. Gülhâne Hattı, yeni birtakım idârî ıslahat kanunları getirmekle, siyâset ve sosyoloji bakımından çok önemli olabilir; fakat bu bir devir başı sayılmasına yetmez.” (Kocatürk 1936: 6).

Bu yorum, yeniliğin Tanzimat ile değil, asıl Cumhuriyet ile başladığına işâret eder. Bir başka dönemi yorumlamadan, sâdece Tanzimat kavramını değerlendiren bir başka araştırmacı, daha kesin çizgili bir eleştiri yöneltir:

“Bu müphem, hiç kontrol ve mülâhazadan geçirilmeden yapılmış keyfî adlandırma, isâbetsizliği nispetinde bir yaygınlık da kazanmıştır. Bununla ifâde edilmek istenen, Tanzimat devrinde meydana gelen, Tanzimat denilen devre ile sınırlanmış bir edebiyat mı? Veya edebiyatımızın Tanzimat yıllarına rastlayan bir bölümü mü? Yoksa varlık sebebi Tanzimat hareketi olan bir edebiyat mı? (..) Tanzimat edebiyatçısı denilenler, eserlerinin çoğunu ve en mühimlerini asıl bundan sonra (1876, Kanûn-i Esâsî’nin ilânından sonra) vermişlerdir. (..) İşte böyle bir muhakemeden geçirince esassızlığı iyiden iyiye açığa çıkan “Tanzimat Edebiyatı” sözü ile aslında belirtilmek istenen, umûmiyetle edebiyatta yenileşme ve batılılaşma hâdisesidir.” (Akün 1990: 1/ 18).

Bunlardan başka, Tanzimat dönemi ile ilgili olarak, bu dönemin gelişmelerini kabul edici veya reddedici yorumlar yapılmıştır.

“Tanzimat, Osmanlı toplumunun alt yapısından gelen bir hâdise değil, tepeden inme bir zorlamanın ifâdesi olmuştur. Hattâ idârecilerin de samimi olarak istediklerinin dışındadır. Batılı devletlerin zorlamalarıyla vukû bulmuştur. Bu sebeple de milletin kendi değerlerinden, geleneklerinden, hattâ

dinî yaşayışlarından uzaklaşmaya, dejenere olmaya gidişin bir başlangıcıdır. Önce şurasını söylemek gerekir ki, bu suçlamalardan bazıları kısmen doğru olsa bile, Tanzimat fermânının ilânı ve onu tâkip eden bir sıra ıslahat hareketi, târihî bir zarûret olmuştur. Devlet-i Âliyye'nin içinde bulunduğu şartlarda böyle bir fermânın çıkarılması kaçınılmazdı." (Okay 1990: 3).

Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatının kendi içindeki gruplarına verilen isimler incelendiği zaman, yaygın olarak iki temel bakış açısının belirlendiği görülür. Bunlardan birincisi, eserlerin *fonksiyonel yapısına* ve ilk dönem sanatçılarının eser vermekteki *amaçlarına* bağlıdır. İkincisinin mantığını ise *siyâsî boğumlanmalar* oluşturur.

Okullarımızda, Tanzimat'ın ilânından Servet-i Fünûn topluluğunun başlangıç târihi olan 1896 yılına kadar edebiyat hayatı, genellikle şu gruplar etrafında incelenir.

1. Eskiye devam ettirenler
2. İbrâhim Şinâsî - Nâmık Kemâl - Ziyâ Paşa (1. Nesil)
3. Birinci Nesle yakın olanlar
4. Recâzâde Mahmut - Abdülhak Hâmit - S. Sezâî (2. Nesil)
5. İkinci Nesle yakın olanlar
6. Ara Nesil

Bu tasnifin, "Beş Paşalar"; "Yeniliğe Karşı Olanlar"; ... gibi farklı grup ve temsilcilerle beslenmeleri de söz konusudur. Bu bakış açılarının edebiyat eğitiminde faydaları vardır. Bunların yanı sıra başka tasnif teklifleri de dikkate şâyandır. Mehmet Kaplan, Tanzimat'tan Servet-i Fünûn'a kadarki devreyi üç bölümde inceler:

1. Siyâsî ve içtimâî fikirler devri: Şinâsî, Nâmık Kemâl, Ziyâ Paşa
2. Büyük ihtiraslar ve ıstıraplar devri: Abdülhak Hâmit, Recâzâde
3. Küçük ve günlük hassâsiyetler devri: Ara nesil (Kaplan 1946 : 1-9)

Orhan Okay "*Tanzimat'ın ikinci devresi ile Servet-i Fünûn'u, adına Abdülhamit Devri Edebiyatı demek sûretiyle bir bütün telâkki etmek, sonra bu devreyi birbirinin devamı ve bazı farklılıkları olan iki edebiyat olarak değerlendirmek daha doğru olurdu.*" demektedir (Okay 1990: 11).

İsmail Habip (Sevük), son dönem edebiyatımızı gruplandırırken, alışılmış tasnifi tekrar etmekle birlikte, on dokuzuncu ve yirminci asırlar için dikkatimizi, Türkçülük hareketlerine çeker (İ.Habip 1932: VI,VII).

Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler adlı eserinin ikinci cildinde, "Modern Türk Edebiyatı devirlerinin tasnifi ve adlandırılması" konusu ele alan Bilge Ercilasun da önce dönemin isimlendirilmesini değerlendirir ve sonra İsmail Habip, Mehmet Kaplan ve Orhan Okay'ın kanaatlerini yorumlayarak fikirlerini açıklar (Ercilasun 1997: 736, 737).

"Edebiyatımızdaki değişiklikler, 19.yüzyılın başından itibaren yeniden gözden geçirilmeli ve edebî devrelere belirleyici adlar verilmelidir. Tanzimat'tan bugüne kadar olan edebiyatı, 'Batı Tesirinde Türk Edebiyatı'

“YENİ TÜRK EDEBİYATI” TERİMİNİN TANIMI İÇİN BAZI ÖLÇÜTLER

olarak adlandırıyoruz. Fakat belki bu edebiyata ‘Modern Türk Edebiyatı’ veya ‘Yenileşme Devri Türk Edebiyatı’ demek daha uygun olacaktır.

İsmail habip Sevük, Yeni Türk Edebiyatı’nı daha çok yeni, yenileşme gibi kelimelerle ifade etmiştir. ‘Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi’, ‘Edebî Yeniliğimiz’, ‘Tanzimattan Beri’ gibi... Bu kitaplarında devreleri aşağıdaki şekilde göstermiştir:

1. Tanzimat Devri Edebiyatı (1859-1908)
 - a) Edebî Nev’iler
 - b) Türkçülük Cereyanı
2. İstibdat Devri Edebiyatı (1883-1908)
 - a) Servet-i Fünûn’dan Önce (1889-1896)
 - b) Servet-i Fünûn Edebiyatı (1896-1901)
 - c) Türkçülük Cereyanı

Bu tasnif, birkaç bakımdan ele alınabilir ve tenkit edilebilir. Ben yalnız bir noktaya dikkat çekmek istiyorum. İsmail Habip, her ne kadar Tanzimat’ın birinci ve ikinci neslini ilk grup içinde veriyorsa da, Tanzimat edebiyatından sonra, Abdülhamit devrini ayrı bir edebiyat dönemi olarak takdim ediyor. Bu bize, Prof. Dr. Orhan Okay’ın aynı konudaki teklifini hatırlatıyor. Sayın Okay, yazılarında Tanzimat Edebiyatı’nın ikinci neslini birinci nesilden tamamen ayırarak ona “Abdülhamit Devri Edebiyatı” demekte ve bu düşüncesini sebepleriyle açıklamaktadır. Bu görüşe tamamen katılıyorum. Ancak dönemlerin başlangıç ve bitiş tarihlerini yeniden gözden geçirmek gerekecek ve Abdülhamit Devri Edebiyatı’na, Mehmet Kaplan’ın işaret ettiği ‘ara nesil’ ifadesini bir alt bölüm olarak yerleştirmek uygun olacaktır.

Bundan sonra Meşrutiyet Devri Edebiyatı gelmektedir. Bunun alt bölümü olan 1911-1920 yılları arasındaki edebiyata ‘Millî Edebiyat Akımı’ denmektedir. Bu döneme ‘Türkçülük Akımı’ ifadesi daha yerinde gibi görünüyor. Çünkü, ‘Millî Edebiyat’ ifadesinin daha genel bir kavram olduğu, ‘Türkçülük Akımı’nın bu devrin özelliklerini daha belirleyici olduğunu düşünüyorum” (Ercilasun 1997: 736. 737).

Bu yorumlarda ortaya çıkan ölçüt, *tarihî gelişme* ve edebî eserdeki *muhtevâ*’dır.

Sadık Tural, Yeni Türk Edebiyatı adıyla anılan dönemin *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı* olarak incelenmesini teklif eder ve yaklaşık iki yüz yıllık edebiyat hayatını şu devirlere ayırır:

1. Klâsik Edebiyattan Ayrılma Dönemi
2. Toplum İçin Edebiyat veya Eğitici Edebiyat Dönemi
3. Servet-i Fünûn Topluluğu ve Çağdaşları Dönemi veya Batılı Edebiyatın Meyvesini Toplama Dönemi
4. Edebî Fetret veya Edebî Hareketlerin İstanbul Dışına Çıktığı Dönem
5. Meşrutiyet Dönemi veya Ferdîyetçilik ile Millî Romantik Duyuş Tarzının Edebiyatlaştığı Dönem
6. Millî Mücadele Dönemi
7. Atatürk Dönemi
8. Edebiyat Dünyasında Edebiyatsızlık ve İdeoloji Dönemi
9. Edebiyatta Siyaset Dönemi” (Tural 1992: 471, 472).

Bu tür sınıflama teklifleri de gösteriyor ki, Tanzimat dönemi başta olmak üzere, yeni edebiyatın dönemleri ve edebî toplulukları hakkında, değişmeyecek son sözler henüz söylenmemiştir. Sadece Tanzimatın ilânından sonraki edebiyatımız için değil 1923'ten sonraki edebiyatımız için de edebî grupların farklı anlayışlarla yorumlandığı görülür. Cumhuriyet döneminde, edebî eserleri inceleyen uzmanlar, subjektif tenkit denemelerinden kurtulmaya çalışmışlardır. Bu konu, bilimsel tekniklerin yaygınlaşmasıyla izah edilebilir.

1923'ten sonra oluşan *münevver insan* tipi, kültür değişimine bağlı olarak bir takım değişiklikler kazanmıştır. Bu değişimin ölçütü, halkın gelenekleriyle sanatkarların estetik yorumlarında, aydınların tavırlarında ve nihayet devlet politikaları ile oluşan tercihlerde aranmalıdır. Aydın prototipleri çizilirken bu husus çok büyük önem taşıyacaktı. Asırlarca alplerde, erenlerde, eğitimcilerde aranan aydın prototipi, Tanzimat'tan sonra ediplerde aranmış; Cumhuriyetten sonraki dönemde de edebiyatın aydın tipolojisi içindeki etkisi belirginleşmiştir.

Türk Dünyası ile Türkiye arasında kurulacak ilişkilerin en önemli zemini, târih ve edebiyat birliğinde aranmıştır. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın da böyle bir bahtiyarlığı olmuştur.

Kaynaklarda, *Cumhuriyet'ten sonraki Türk edebiyatı*, öncelikle edebî gruplara göre incelenmiştir. Edebî grupların oluşmasında *şiiir*, yönlendirici edebî tür olarak kabul edilir. Kaynaklarda, bağımsız şâirler de gösterilmekle birlikte, hemen her şâirin bir edebî ekole yaklaştırılarak veya uzaklaştırılarak incelendiği görülür.

En yaygın gruplandırmaya göre, Cumhuriyet'ten sonraki Türk edebiyatının inceleme şeması, şu şekilde belirlenir: Dergâh, Yedi Meş'ale, Garip (I. Yeni), Mâvi, Hisar, İkinci Yeni. Bu sınıflandırmada, millî edebiyatın devamcılarını, bağımsız şâirleri, saf şiiiri sürdürenleri ve 1960'tan sonraki edebiyatımızı bulmak çok zordur. Üstelik bu, şiiiri ölçü alan bir sınıflamadır. Gerçekten de edebî dönemleri belirleyen hemen her sınıflama, bir güçlüğü ve hattâ eksiği beraberinde taşır.

Bu güne kadar yapılan incelemelerde, Cumhuriyetten sonraki Türk edebiyatının sınıflandırılması, bütün türleri bir arada barındırmaktan uzaktır. Bu sonuç, hem târihî bir mecbûriyete, hem de içinde yaşanan bir dönemi tasnif etmenin güçlüğüne dayanır. Genel tasnifler, şiiire dayanır. Kaynaklarda *Cumhuriyet dönemi Türk şiiiri*, çeşitli şekillerde tasnif edilir. Bu tasniflerden birine göre gruplar şöyle sıralanır⁶:

I. 1923-1940 Dönemi
1. Eskiler

⁶ Bu dönem için şu kaynaklardan faydalanılmıştır: Mehmet Kaplan, *Şiiir Tahlilleri II: Cumhuriyet Dönemi*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yay., Ank., 1973, 564 s.; Şerif Aktaş, "Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiiri", *Türk Dünyası El Kitabı*, c.3, TKAE Yay., 2. bsk., Ank., 1992, s.504-517; Orhan Okay, *Şiiir Sanatı Dersleri: Cumhuriyet Devri Poetikası*, Atatürk Üniv., Fen-Edebiyat Fak. Yay., Erzurum 1992, 85s.; Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, c.4 (Yirminci Yüzyıl Türk Edebiyatı:Şiiir), Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İst., 1991, 806 s.

“YENİ TÜRK EDEBİYATI” TERİMİNİN TANIMI İÇİN BAZI ÖLÇÜTLER

2. Memleket Edebiyatı

- a. Tasvirî,
- b. Folklorik,
- c. Hamâsî,
- ç. Ülke dertlerinin halli için radikal yolu teklif eden Marksistler,
- d. Mistik,
- e. Mitoloji

3. Öz Şiir

- a. Yedi Meş`aleciler,
- b. Müstakil Şahsiyetler

II. 1940-1960 Dönemi

- a. Garip,
- b. Hisar şairleri,
- c. Nazım Hikmet`i devam ettirenler,
- ç. İkinci Yeni (Enginün 1992: 481-482 / 568, 569).

Bu sınıflamanın ölçütleri şunlardır: Kronoloji, tema, estetik tercih, edebiyatın teknik husûsiyetleri, siyâsî yönelişler, kültür değişimi. Ümit ediyoruz ki; *Fecr-i Atî, Dergâh, Yedi Meşale, Garip, Hisar, Mâvi, İkinci Yeni*, gibi grupların ve *Ahmet Haşım`in, Necip Fazıl`ın* poetikaları yanında, *Ahmet Hamdi Tanpınar, Salah Birsal, Kaya Bilgegil, İsmet Özel, Hilmi Yavuz* gibi yazar ve şâirlerin poetikaları yeterince incelendiği vakit, edebî grupların oluşumu, estetik anlayışların çeşitlenmesi ve ortaya çıkan ölçütlerin sıralanması, şimdikinden daha farklı olacaktır. Ayrıca; başlangıçtan zamanımıza kadarki Türk edebiyatını, bütün Türk dünyası coğrafyasında, târihî ve güncel bakışlarla değerlendirebilmek vasfına erişmek de bu farkın bir göstergesi sayılacaktır.⁷

Yeni Türk Edebiyatı terimine bir tanım ararken, terimin doğruluğu ve yanlışlığı hakkında bilgiler toplarken, çok farklı kaynakların görüşlerini aktarmaya çalıştık.

⁷ Bu makalede ‘Yeni Türk Edebiyatı’ isminin ölçütlerini ararken, devirlerin isimlerini değiştirme konusunda çeşitli değerlendirmelere de yer verilmiştir. Bizim bakış açımız, isimlendirmenin ölçütlerini aramaktır. Dönemlerin isimlerini değiştirme konusu, bu makalenin sınırlarını aşar. Ancak, ölçütleri ararken, var olan değişiklikler de önemli görülmüştür. Bu değerlendirmelere bir sonuç olmak bakımından Orhan Okay`ın, devirleri isimlendirme konusundaki kanaati dikkat çekicidir. Orhan Okay, isim değişikliklerinin çok dikkatli yapılmasını düşünmektedir: “Edebiyat tarihlerinin tasnif sisteminde ve özellikle bahislerin adlandırılmasında esasî değiştirecek önemli ve yeni bir ölçü olmadığı takdirde, kabul görmüş ve alışılmış olanın dışına çıkmayı doğru bulmadığımı burada ifade etmeliyim. Örnek olmak üzere, yazarların davranışlarını dikkate alarak Tanzimat döneminin Arayış, II.Meşrutiyet`ten sonraki edebî hareketleri Uyanış, Millî Mücadele yılları ile Cumhuriyet`ten sonrasını ise Kurtuluş olarak tasnif edip adlandıran Agâh Sırrı Levend`in ve Tanzimat`tan günümüze kadar gelen edebiyatı Arayışlar Devri olarak adlandıran Sadık Tural`ın tasnifleri, bir bakış açısını yansıtan tekliflerden ibarettir. Bu arada benim Tanzimat devri edebiyatının ikinci dönemi ile Edebiyat-ı Cedîde`yi II.Abdülhamid Dönemi Edebiyatı adı altında birleştirmem de iddiası olmayan ve sadece üzerinde düşünülmesi gereken bir teklif olarak görülmelidir” (Okay 2005 : 215).

Mehmet Kaplan, edebiyatın devirler ve nesiller açısından değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Tanpınar da bu görüştedir. Ömer Faruk Akün, nesiller ve devirler ile birlikte daha pek çok ölçüt sunar. Enginün de; kronoloji, tema, estetik tercih, edebiyatın teknik hususiyetleri, siyâsî yönelişler, kültür değişimi gibi ölçütleri tekrar eder. Tural, tasnif denemesinde Arayışlar dönemi bakış açısını öne çıkarır; Dursun Yıldırım, daha evvelki tanımların ve isimlendirmelerin yeni bir tarihî ve bütüncü bakışla incelenmesini teklif eder. Biz bu makalemizde yukarıdaki bakış açılarından ve özellikle Akün'ün teklif ettiği ölçütlerden yararlandık (Akün 1990 : 1 / 1, 13). Bunlara bazı yeni ölçütler ekledik. Bu bilgilerin ışığında diyebiliriz ki; “*Yeni Türk Edebiyatı*” terimi, (1) Amaç, mâhiyet, fonksiyon, (2) alan, konu, sınır, metot ve model, terminoloji, problem, (3) eser, eserin özellikleri; (4) edebî türler, (5) sanatkar, mizaç ve biyografi, (6) kronoloji, (7) edebiyat tarihi. (8) asır, dönem, devir; dönemin temel kavramları, ifâde özellikleri, çağrışım sistemleri, hayaller, imaj ve sembolleri, (9) siyâsî değişimler ve boğumlanmalar, (10) nesiller, (11) edebiyat topluluğu, grup, ekol, mektep ve topluşmalar, (12) poetika, manifesto ve bildirgeler, (13) farklı iklim ve coğrafyalarda oluşan birikimler. (14) sosyal, kültürel, siyâsî ve meslekî muhitler, doğal çevreler ve coğrafyalar, (15) zihniyet değişimi, tercüme, adapteler, (16) edebî zevk ve tercihler, (17) fikir hareketleri, kuramlar ve edebî akımlar, (18) değişimin yanında veya ona karşı tezler, antitezler; sentez, analiz, terkip ve yorumlar, (19) bütün bu objeleri ele alan araştırma, veri toplama, inceleme ve tahlil tecrübeleri, (20) ve sonunda objektif değerlendirme basamağındaki ustaların rehberliğinde oluşmuş tespit ve hükümler manzumesi sayılacak makaleler; ve buna bağlı evrensel dünya literatürü ... gibi ölçütler belirlenerek fonksiyonel bir tanıma ulaşabilir. Bu tanımda, Batı etkisiyle birlikte, tarihî bütünlüğü koruyacak ve bütün Türk dünyasını içine alacak bir bakış açısı geliştirilmelidir. Yeni Türk Edebiyatı henüz devam eden bir zaman diliminin içinde yaşamaktadır. Bize düşen, bu yorumları, zamanımızın şartları içerisinde yeniden değerlendirebilmektir.

Kaynaklar

- AKÜN, Ö. Faruk, (1990), “Bir Türk Edebiyatı Tarihi Yazmak Mümkün Müdür?”, *Dergâh Mecmuası*, 1/1: 13.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, (1986), “Divân Şiiri”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı 415-416-417: 1-16.
- ELÇİN, Şükrü, (1988), *Halk Edebiyatı Araştırmaları I*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- EMİL, Birol, (1982), “Modern Türk Edebiyatında Hâkim Temâyüller”, *Türk Kültürü Dergisi*, yıl. XX, 230: 464(4)-472(12).
-, (1997), *Türk Kültür ve Edebiyatından: Meseleler I*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ENGİNÜN, İnci, (1992), “Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı 481-482: 565-784.

“YENİ TÜRK EDEBİYATI” TERİMİNİN TANIMI İÇİN BAZI ÖLÇÜTLER

- ERCİLASUN, Ahmet Bican, (2004), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Târîhi*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ERCİLASUN, Bilge, (1997), *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 2*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- HAMMER, Joseph V., (1996), *Büyük Osmanlı Târîhi*, c.9, İstanbul: Üçdal Yayınları.
- İLAYDIN, Hikmet, (1997), *Türk Edebiyatında Nazım*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İSMÂİL HABİP, (1932), *Edebî Yeniliğimiz II*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- KAPLAN, Mehmet, (1946), *Tevfik Fikret ve Şiiri*, İstanbul: Türkiye Yayınları.
- (1978), *Edebiyatımızın İçinden*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KOCATÜRK, V. Mâhir, (1936), *Yeni Türk Edebiyatı*, İstanbul: Muallim A.Halit Kitabevi.
- KURNAZ, Cemal, (1990), *Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- LEVEND, A.Sırrı (1962), “Türkçülük ve Millî Edebiyat”, *Belleten* 1961: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Ankara: 147-2006.
- (1984), *Divan Edebiyatı*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- (1988), *Türk Edebiyatı Târîhi I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- LEVİS, Bernard, (1988), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- OKAY, Orhan, (1990), *Tanzimat Edebiyatı*: Yeni Türk Edebiyatı Ders Notları, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- (1992), “Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyet'e Yeni Türk Şiiri”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı 481-482: 286-564.
- (2005), *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ORTAYLI, İlber, (1995), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Hil Yayınları.
- PALA, İskender, (1998), *Divan Edebiyatı*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- TANPINAR, A. Hamdi, (1976), *XIX. Asır Türk Edebiyatı Târîhi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- TURAL, Sadık, (1992), “II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara : Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- (1993), *Edebiyat Bilimine Katkıları*, Ankara : Ecdâd Yayınları.
- TURHAN, Mümtaz, (1987), *Kültür Değişmeleri*, İstanbul : Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- ÜÇÖK, Coşkun, (1961), *Siyasal Tarih*, Ankara : Ajans-Türk Matbaası.
- ÜNVER, İsmâil, (1988), “XIX. Yüzyıl Dîvân Nazım ve Nesri”, *Büyük Türk Klâsikleri*, c.8, İstanbul: Ötüken Söğüt Yayınları.
- YILDIRIM, Dursun, (2000), “Türk Sözel Kültüründe Süreklilik : Osmanlı Hanedanlığı Döneminden Cumhuriyete”, *Türk Bilig Dergisi*, 1 : 32-45.
- (2001), “Türk Edebiyatının Yüzyılları: Türk Edebiyatına Yeni Bir Yaklaşım Denemesi”, *Kök Araştırmalar Dergisi*, III / 1 : 75-122.
- (2001a), “Yirminci Yüzyıl Türk Edebiyatı: Tarihî ve Edebî Açından Bir Bakış”, *Türk Yurdu Dergisi*, 21 / 165 : 16-26.

Mehmet ÖNAL

-, (2001b), “Yirminci Yüzyıl Türk Edebiyatı: Tarihî ve Edebî Açından Bir Bakış”, **Türk Yurdu Dergisi**, 21 / 166 : 5-10.
-, (2002), “Kitâb-ı Dedem Qorqud Metinleri Hangi Yaratıcılık Ortamından Geliyor?”, **Türkbilig Dergisi**, 3 : 130-171.
-, (2003), “Hikâyeciliğimizde Üçüncü Yaratıcılık Ortamı ve Hikâyeci Eyyûbî Garîb”, **Türkbilig Dergisi**, 5 : 134 - 142.
- YÜCEL, Hasan Ali, (1932), *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış*, İstanbul : Remzi Kitabevi.